

T.C. ÇORUM VALİLİĞİ
İL KÜLTÜR VE TURİZM MÜDÜRLÜĞÜ

Çorum Halk Kültürü

"Çorum Halk Kültürü" kitabı, ÇORUM VALİLİĞİ İL KÜLTÜR VE TURİZM MÜDÜRLÜĞÜ koordinesinde hazırlanmış ve İL ÖZEL İDARESİ katkılarıyla bastırılmıştır.

Her türlü telif hakkı makale yazarlarına ait olup yazarlardan izin alınmadan makaleler çoğaltılamaz, kopyalanamaz ve basılamaz.

T.C. ÇORUM VALİLİĞİ

İL KÜLTÜR VE TURİZM MÜDÜRLÜĞÜ

Yayın No: 4

ISBN: 978-605-363-700-4

Koordinatör:

Ali ÖZÜDOĞRU

İL Kültür ve Turizm Müdürü

Redaktör:

Osman YÜZTGENÇ

Şube Müdürü

İletişim:

Çorum İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü
Valilik Ek Bina C Blok 8. Kat / ÇORUM

Tel: (0364) 213 47 04

Faks: (364) 212 05 10

Baskı:

Sistem Ofset

Bas. Yay. San. ve Tic. Ltd. Şti.

Strazburg Cad. No: 7/A Sıhhiye-Ankara

Tel: (0312) 229 18 81 - 231 32 57

www.sistemofset.com.tr

ÇORUM'UN BAZI YÖRELERİNDE DOĞUM VE ÇOCUKLUK ÇAĞIYLA İLGİLİ ADET VE İNANMALAR

Gülsen BALIKÇI^{3*}

GİRİŞ

Yaşamın üç önemli bölümünden ilki olan doğum dünyanın her yerinde ve her zaman sevindirici mutlu bir olay olarak kabul edilmiştir. Dünyaya gelen her çocuk sadece ailesi için değil yakın çevresinde bulunan herkes için de büyük önem taşımaktadır. Çünkü her yeni doğan çocuk; ailenin, akrabanın, soyun ve sopun kısacası ait olduğu topluluğun sayısını artırmakta, bu da özellikle geleneksel toplumlarda gücün dayanışmanın artması anlamına gelmektedir.

Doğum olayı hem kadın hem de erkek için toplumsal açıdan önem taşımakta; her ikisine de grup içerisinde saygınlık ve yeni bir statü kazandırmaktadır. Çünkü çocuğu olamayan kısır kadın grup içerisinde ne kadar ezikse, çocuğu olmayan erkek de aynı derecede rahatsızdır. Çünkü geleneksel kültürde kadın ve erkek toplumsal yaşam içerisinde çocuk sahibi oldukları zaman söz hakkı kazanmaktadırlar

Yukarıdaki nedenlerle anneye benlik, babaya güven, akrabalara, temsil ettiği gruba kuvvet kazandıran ve yaşamın başlangıcı olarak kabul edilen, doğum olayına halk yaşamında büyük önem verilmiş; doğum ve çocukluk çağı ile ilgili safhalara bir takım geçiş törenleri eşlik etmiştir.

Halk inanmasına göre; insanlar tüm geçiş dönemlerinde olduğu gibi, doğum olayında da zararlı dış etkilerle ve doğaüstü kuvvetlerden gelen, tehlikelerle karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu tehlikelere karşı koymak için de birtakım dinsel ve büyüsel uygulama ve pratiklere başvurumaktadırlar. Bu uygulamalar hamilelik öncesinden başlayarak, hamilelik sırası, hamilelik sonrası ve çocukluk çağına kadar uzanan çok geniş bir tabloyu kapsamaktadır.

Konuyla ilgili olarak yapılan araştırma Çorum ilçe ve köylerinde; 11 – 19 Aralık 2003 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Bilgiler direk kaynak kişilerle yapılan görüşmelerle

^{3*}Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü Folklor Araştırmacısı

tespit edilmiş, tespit edilen bilgiler metin içerisinde kaynak kişiden alındığı şekilde, içeriği bozmadan cümleler düzenlenerek verilmiştir.

DOĞUM ÖNCESİ

Geçmişte olduğu gibi günümüzde de kadının gelin gittiği evde saygınlık kazanması, yerini sağlamlaştırması, analık zevkini tatması, soyun devamını sağlaması, kocasının gözüne girmesi, söz sahibi olması, bulunduğu kültür içerisinde yeni bir statü kazanması ve pestij sahibi olması için kısa zamanda çocuk sahibi olması istenmektedir. Ailedeki her doğum ailenin, akrabanın sayısını artırmakta, sayının artması da kültür içerisinde gücün dayanışmanın artması anlamına gelmektedir. Anadolu'nun birçok yöresinde olduğu gibi "Çocuk ailenin temelidir, ocak tütürür." bakış açısı Çorum'da da yaygın bir anlayış olarak toplumun bu konudaki değer yargısını açığa vurmaktadır.

Çocuğun ailenin birliği için gerekliliği geçmişte olduğu gibi günümüzde de önem taşımakta, bu amaca yönelik uygulamalar, geleneksel yöntemler, modern tıp yöntemleriyle birlikte günümüzde de devam etmektedir.

Araştırma yöresinde anne ve babalar geçmişte daha çok; ailelerinin sürmesi, çocuklarının bir an önce çoluğa çocuğa karışması, bir an önce torun sahibi olarak torun sevgisini tatmak, çocuklarının mürüvvetini görmek için çocuklarını bir an önce evlendirmek, bir an önce çocuk sahibi olmalarını istemektedirler. Günümüzde bu istekler halen geçerli olmakla beraber aileler artık çocuklarını bir an önce evlendirerek çoluk çocuğa karışması gibi bir kaygı taşımamakta, öncelikle iş sahibi olmaları yönünde çocuklar yönlendirilmektedirler. Araştırma yöresinde geçmişte ekonomik nedenlerden dolayı çocukların ev işi ve bağ bahçe işlerinde, iş gücünden yararlanmaya yönelik olarak ve en çok da korunma yöntemlerinin bilinmemesi nedeniyle çok çocuk sahibi olunmaktaydı. Konuyla ilgili genel olarak kaynak kişi açıklamaları; **"Bilmiyok ki..... doktoru bilmiyoduk, ebeyi bilmiyoduk, bi şeyi bilmiyoduk dokuz tane çocuk doğurdum."** (İskilip, Dereköy) şeklinde ifade edilmektedir.

Ancak günümüzde değişen ekonomik yaşamla birlikte değişen kültürel yapı, dolayısıyla da gençlerin korunma yöntemleri konusunda daha duyarlı olmaları nedeniyle çocuk sayısı ortalaması üçe kadar düşmüştür. Konuyla ilgili olarak tespit edilen diğer kaynak kişi anlatıları ise şöyledir.

"Eskiden altıya, yediye varana kadar, ona varana kadar çocuk olurdu. Korunmak için kadınlar; kibrit çöpünün ucunu yanan kısmını ve sabun kullanmaktaydılar." (Osmancık, Merkez)

Hamile kalmak için yapılan uygulama ve pratikler:

Toplumumuzun geleneksel kesiminde başka bir deyişle erkeğin egemen olduğu yörelerde kusur çoğu zaman kadında aranmaktadır. Bu nedenle tedavi olmaya yönelik her türlü pratikler kadınlar etrafında gelişmekteydi.

Doğum adetleri ile ilgili uygulamaların büyük bir bölümünü, hamile kalmaya yönelik uygulamalar içermektedir. Araştırma bölgesinde tekke ve türbelere yönelik inanışların yoğun olması nedeniyle; hamile kalmaya yönelik birçok pratiğin tekkeler ve türbeler etrafında yoğunlaştığı görülmektedir.

"İki sene, üç sene olmayınca bu gelinin çocuğu olmayacak diye doktora götürülmekte, ara ebelerine ilaç yaptırılmaktaydı. **O da kimisine gelirdi kimisine gelmezdi. Ölürlerdi ara ilacından. Çocuğu olmayan kadınlara kısır derler. Kaynana; gelini canı seviyorsa çocuğu olmuyor diye bir şey demez, beş sene, on sene bekler. Yabancılar bir kavga sırasında falan; iyi olsan Allah sana da bir çocuk verir. İyi değilsin ki çocuğun olsun diyerek yüzüne vururlar.**" (İskilip, Dereköy)

"Yörede çocuğu olmayan kadınlara **kısır eşek** denmektedir. **Benim kaynanam; benim beyime sen neden bunun başını bekliyorsun bu kısır eşek derdi, Erkek kendir derdi. Kaynanam derdi beyime ki; bunun başını ne bekliyorsun ben doğum yaparsam bu da yapar. Çocuk doğurmayan kadına senin topuğuna kan değmedi çocuk kıymeti bilmezsin denir.** Çocuğu olmayan kadına **kurubaş, ocağın kör kaldı** denmekte, eskiden doktora gitmek olmadığı için; suç kadında da olsa, erkekte de olsa önce kadın suçlanmaktaydı. Çocuk olmadığı zaman erkek evlenerek, kadının üstüne kuma getirmekte, erkeğin ancak o kadından da çocuğu olmayınca, suçun kendisinde olduğu ortaya çıkmaktaydı." (Alaca, Alacahöyük belsesi)

"Kadının bir sene çocuğu olmadı mı derde düşülmekteydi. **Gelinin çocuğu olmayı verir diye, mümkünü olan doktora, olmayan aralık ebelere ilaç yaptırırlardı.** Çocuğu olmayan kadına **kısır** denmekte, kısır kadın ev halkı tarafından horlanmaktaydı. **Horlarlar tabii horlamazlar mı, oğlumun bi zürriyeti gelsin çocuğu olsun diye kim istemez. Dölün yok, çocuğun yok senin kimseye laf söylemeye hakkın yok diyerek kadını aşağılarlar. Cahilliğe bi bak acaba oğlumuzda mı kusur demezlerdi. Hep geline baskı yaparlardı. Bazılarının da oğlunda olurdu kusur. Bizim burada biri vardı; gelinin çocuğunun olacağına dair doktor raporu olduğu halde kaynana inanmadı, gene de aralık ebelerine götürdü geline çok eziyetler ettirdi.**" (Osmançık, Merkez)

"Çocuğu olmayan kadına kısır denmekte, gelinin çocuk doğurması için yedi sene beklenmekte, yedi sene çocuğu olmazsa, artık geline çocuk olmayacak diye derde düşülmekteydi." (Alaca, Çapraşık köyü)

"Çocuk olmadığı zaman önce kadını suçlanmaktaydı. **Muradiye'yi gördün ya kaç sene durdu kocada bebeği olmadı. Ondan boşandı başkasına vardı, çocuğu oldu meğer kusur adamdaymış.** Çocuğu olmayan erkeğe kısır erkek denmektedir." (Mecitözü, Elvan Çelebi beldesi)

Araştırma yapılan yörede, geçmişte suç genellikle kadında olduğu düşünüldüğü için önce kadının tedavisine yönelik birtakım çarelere başvurularak kısırlığın giderilmesine çalışılmaktaydı. Bu uygulamalar; dinsel büyüsel nitelikte olanlar, halk hekimliği kapsamına girenler ve tıbbi sağaltma alanına girenler olmak üzere genel olarak üç grupta toplanmaktadır.

Konuyla ilgili tespit edilen uygulamalara aşağıdaki örnekler verilebilir.

"Hamile kalmak için tekkelere türbelere gidilerek, adak adanmaktadır. **Tekkeye giderler, gelinin imiğine tekkenin bi tülbendini bağlarlar; kısırak getirdim satmaya, yanına kulun katmaya diyerek gelini türbenin etrafında üç kere dolandırırılar, türbeye niyaz eder çıkarlardı. Verirse Allah verirdi. Çocuk olursa oraya bi kurban alır keserlerdi.** Kadının çocuğu olsun diye karnına çömlek vurulur,

kadını çeşitli buğulara oturturlar. Kullanılmayan bir tencerede süt kaynatılır, kadın sütün buğusuna oturur, üstüne de battaniye ya da yorgan **dürülür** (örtülür). Kömeç kaynatılarak, çörek gibi yapılır. Çaputa konarak, çocuk olsun diye sıcak, sıcak onu kadına tutunurlardı." (İskilip, Dereköy)

Tekke ve türbelerde yapılan uygulamalarla ilgili olarak yörede tespit edilen örnek anlatılar şöyledir.

Örnek anlatı;

"Benim yedi sene çocuğum olmadı bi türbeye gittik. Çorum'un Ovacık köyü var orada Arap tekke var oraya gittik. Orada eline kazığı alırsın tekkenin etrafında bir yerde kazığa parmağın ile çökersen, çökerken de; oğlan ya da kız işte ne olursa bana bir çocuk verirsen sana dört ayaklı kurban getireceğim dersin. Eğer çocuğun olmayacaksa taş ile çak o kazık gene çökmez. Eğer çökerse çocuk olacak deriz. Ben beyimle gittim kazık geçti ondan sonra bi oğlum oldu, bi daha oldu, dört oğlum oldu. Çocuğun olunca gidip kurbanını mutlaka keseceksin kesmezsen çocuğa bir şey olunca kurbanını kesmedik de ondan oldu deriz. Çocuk hasta falan olunca kurbanını geciktirdik ondan oldu deriz. Allah emridir çocuk ölebilir; ama biz kurbanını götürmedik onun için öldü deriz. İnancımız bu." (Alaca, Alacahöyük beldesi)

Örnek anlatı:

"Çocuğu olmayan kadın burada Tepeköy diye bir köy vardır İstanbul yolu üzerinde bir türbe vardır. Orada ikiz kiraz dalı vardır. İkiz doğurur derler o kiraz dalı. Kiraz doğurur mu? Çocuğu olmayan kadını oraya götürürlerdi. Boğazına ip bağlayarak kadını o türbenin etrafında yedi kere dolaştırırlardı. Bu türbenin yüzü suyu hürmetine Rabbim bize bi evlat verirse buraya bir kurban getirip keseceğiz derler. Hamile kalınca gider o köyde kurban keserlerdi. Çocuğu olmayan kadınları bizim Osmancığımızda bir türbe vardı. Ak Şemsettin götürüp o türbenin etrafında okuyarak yedi kere dolandırırılar." (Osmancık, Merkez)

Örnek Anlatı:

"Çocuğu olmayan kadınlar; buğday tenesi (tanesi) döke döke Elvan Çelebi tekkesine giderler ki buğday tenesi kadar çok çocukları olsun. Gelinini getirirler. Elvan Çelebi'nin büyük tespihi var. Onu gelinin başına takarlar. Beline de kuşağını kuşatırlar. Okuyarak gelini tekkenin etrafında yedi kere dolandırırılar. Çocuk verirse dört ayaklı kurban keseceğim diye adak adarlar. Olursa götürülür, başucunda kurban kesilerek dağıtılır. Ondan sonra dua yapılır. Gelinin oğlu olursa adını Elvan, kız olursa Elvan Çelebi'nin kız kardeşinin adını, Güllü Ruife koyuyorlar." (Mecitözü. Elvan Çelebi beldesi)

"Eskiden çocuğu olmayan kadınlar aralık ebelerine götürülmekteydi. Aralık ebeleri; rahimdeki iltihabı söksün diye, kömeçi köküyle beraber kaynatarak, yumuşatsın diye sıcak sıcak rahme tutmaktaydı. Çocuğu olmayan kadın pırasanın, ısırgının buğusuna oturmakta, kadın yumurtalıklarını üşütmüşse, iltihabı söksün diye rahme ısırgı kaynatılarak konmakta, ısırgının suyu içilmekteydi. Çocuğu olmayan kadın çocuk olsun diye ilk doğum yapan kadının eşiğine oturmaktaydı." (Alaca, Alacahöyük beldesi)

"Çocuk olsun diye, ebe gümece ve çeşitli otlar suyla büyük bir kazanda kaynatılmakta, kadın sıcak, sıcak kazanın içinde bir saat kadar oturtularak, terlemesi sağlanmaktaydı. Daha çabuk ve çok terlesin diye üzerine de bir örtü örtülmekte, kalkınca tertemiz yıkanmakta, ondan sonra yatırılarak tekrar terletilmektedir. Çıralardan akan katranla ilaç yapılarak, kadının içerisine alet gibi salınmakta veya katran yakılarak kadını onun buğusuna oturmaktaydı. Bu uygulamaların tümü rahimdeki ve yumurtalıklardaki iltihabın sökülmesine iyi gelmektedir. Çocuğu olmayan kadınlar türbeye de götürülmektedirler. Bu gelenek günümüzde halen devam etmektedir." (Osmancık, Merkez)

"Çocuğu olmayan kadınlar, saman buğusuna oturtulmakta. Katranı közün üzerine konmakta, kadın dumanına durmaktaydı. Kadına eteğinden domuz ağısağı koyarlar. Bel çekilir, bel çekildikten sonra yakı konur. Kadın hamile kalsın diye ayağından ipele tavana asılmaktaydı. Bu yolla pislik ve iltihap atılmaktadır." (Alaca, Çapraşık köyü)

Halk hekimliği türünden yörede tespit edilen bir örnek anlatı şöyledir.

"Benim yedi sene çocuğum olmadı olsun diye bi kör ebe vardı Çorum'da. Beni oraya götürdüler. O bana; kocan köyüne gitsin sen on beş gün burada duracaksın dedi. On beş gün kör ebenin yanında durdum kadın bana böyle böyle bi çıkı etti, etti koydu içerime. Kümeçleri yağladı, bezir yağı ile. Böyle çıra gibi yapıp içime koydu. Daha sonra ince çirayı üç boğum yaparak bir iplik bağladı, rahim açılsın diye, rahme koydu. On beş gün sonra git kocanın yanına dedi. Köye geldim on beş günden sonraki ayda âdetim olmadı ama nasıl güveniyorum. Ondan sonra bi kızım oldu. Kör ebenin baktığında. Çıkını içinde bi tek bezir yağı olurdu. Çirayı da rahmi açsın diye böyle omuzlarıma çökerler, çirayı korlardı içerime. Rahim tutukluğu olursa o çıra açardı. On gün durdu o çıra. Ondan sonra Allah verdi oldu." (Mecitözü. Elvan Çelebi beldesi)

"Çocuk olsun diye önce kadının rahmi tutuk diye; kömeç, ısırgan, koyungözü, ayva yaprağı, kına, maydanoz, sabun, tavuk gübresi yedi türlü ot olması gerekir, kazanda kaynatılarak, kadın kazana oturtulmaktaydı. Kadının üzerine yorgan örtülerek terlemesi sağlanmakta, rahim bu yolla yumuşatıldıktan sonra, iğle açılmaktaydı. İğle açıldıktan sonra üç boğum olarak bıçakla kertilerek inceltilen çıra ucuna ip bağlanarak rahme salınmakta. O çıra iltihabı çekmekteydi." (Mecitözü. Elvan Çelebi beldesi)

Yukarıdaki tedavi yöntemine ilişkin tespit edilen bir örnek anlatı şöyledir;

"Ben de ettim onu. Üstüme yorganı örterlerdi bayılırdın bayılırdın. Üşümeyeceksin, orak vakti, işe gideceksin, üstüne koca şeyi geydirirlerdi (giydirirlerdi). Ağzın burnun sarılı çatlayacam (çatlayacağım) ortadan. Herif gitti su tutmaya gözün başına. O gidince zahoyu (palto) çıkartım. Benim zahoyu çıkardığımı görünce geldi bana bi kızdı. Sen onu çıkarttın hava alacan çocuk olmayacak diye. Etme dedim çatlayacadm ne yapayım dedim. Kadınlar hep geldi ne yapıyorsun dediler. Baksanıza zahoyu çıkartmış sırtından dedi. Gene sardım ağzımı burnumu. Çıra da duruyor." (Mecitözü. Elvan Çelebi beldesi)

Yumurtalılardaki ve rahimdeki iltihabın sökülmesine yönelik olarak yapılan tedaviye yönelik tüm uygulamalar, kadının adet görmesinin bitiminden bir gün sonra yapılmaktaydı.

Çocuğun yaşamasına yönelik uygulama ve pratikler:

Kadının çocuğu yaşamıyor ya da karnında durmuyorsa (düşüyorsa) bunu önlemeye yönelik yörede dinsel ve büyüsel içerikli bir takım pratiklere başvurulmaktadır.

"Kadının çocuğu doğup, doğup ölüyorsa; kadın ocaklara, tekkelere götürülerek, tekke ve türbenin etrafına ağaçtan küçük kazık çakılmaktadır. **Arap tekke deriz çocuğu durmayan kadınları oralara götürürüz. Binası berk**(sağlam) **olsun diye oraya kazık çakarız. Öyle yapınca çocuk sağlıklı olur, ömrü uzun olur. Bir de tekkeye adak adarız, kurban adarız. Adarken Allah bize bi çocuk versin, binasını berk versin, bi yumruk kadar çocuk versin, oğlan kız ne olursa, dört ayaklı da kurban keseceğiz deriz. Binasını berk eylesin deriz. Hani doğup doğup ölüyor ya dileğimiz tutunca adadığımız kurbanı mutlaka keseriz. Hiçbir şeyimiz olmasa da satın alır onu gene keseriz. Konu komşu tekkenin başına gider, onu orada pişirir, aşırır, etini kavurur, kemiğini bulgurla lokma yapar yer geliriz."** (İskilip, Dereköy)

"Kadının çocuğu yaşamıyorsa tıvgası var denmekte, çocuk ana karnında canlanmadan kadın ve kocası; tıvga kestirmeye gitmekteydiler. Karıkoca orada bir odaya girerler. Üç gün o odadan çıkmazlardı, yemekleri bile kapıdan verilirdi. Ondan sonra çocuklarının yaşayacağına inanmaktaydılar." (Alaca, Alacahöyük beldesi)

"Kadının çocuğu yaşamıyor doğup doğup ölüyorsa o zaman; Mehmet olan yedi evden yedi parça toplanmakta, o parçalar bir araya getirilerek çocuğa gömlek dikilmekte, çocuk doğarge doğmaz, kundaktan önce çocuğa, ilk olarak o gömlek giydirilmektedir." (Osmancık, Merkez)

HAMİLELİK SIRASI

Kadının hamile kalması tüm topluluklarda sevindirici bir olay olarak kabul edilmektedir. Geleneksel topluluklarda hamilelik aile içerisinde büyüklerden gizlenmeye çalışılır, gelin bunu genellikle kocası, kendi yaşına yakın aileden birisiyle paylaşır, kayınvalide hamileliği onların aracılığıyla öğrenirdi. Ancak bu kural günümüzde artık yıkılmış durumdadır. Gelin, hamileliğini başından itibaren tüm aile fertleriyle paylaşmaktadır.

Kadın hamileliği sırasında çevresinde bir çeşit hasta olarak kabul edilir ve buna göre işlem görür. Başka bir deyişle, hamile kadının bağlı bulunduğu çevrenin kültürel değerleri, kadını hasta kategorisine sokmakta ve ona hasta gibi davranmaktadır. Bu durumda kadını hamileliği sırasında bağlı bulunduğu kültürel ortamın geçerli saydığı işlemlere uymaya zorlamaktadır.

Anadolu'da çocuğa kalan kadın genel olarak; "hamile", "gebe", "yükü" olarak ifade edilmektedir. Araştırma bölgesinde ise çocuğa kalan kadın, yukarıdaki söylemlerin yanı sıra, **koynu dolu, gebeleşmiş, karnı yükü, üzeri yükü, koynu yükü, ağır ayaklı, ağır ayak, iki canlı** şeklinde ifade edilmektedir.

Hamileliğin anlaşılması ve aş erme:

Hamile kadın halk anlatımıyla özellikle; hamile kaldığı anlaşılıp aş erme aşamasına geldiği zaman bazı şeyleri yapmaktan, özellikle belirli nesnelere yemekten kaçınır ya da

tersine belirli nesnelere yemeye daha çok özen gösterir. Bu türden yiyecekler fizyolojik bakımdan, kadının bünyesindeki kimi maddelerin eksikliğini gidermek amacıyla yenilmekte ve içilmektedir.

Yörede adet görme **ana halı, ay halı, ay başı, adet, günümüz geçti, üstümüz kirlendi** şeklinde ifade edilmektedir. Aş ermek ise; halk arasında hamile kadının kimi yiyecekleri canı çekmesi ve onları yemekten kendini alamaması olarak bilinmektedir. Aş erme yörede genellikle; **aş erme, aş verme, aş verme** olarak ifade edilmektedir.

Hamileliğin anlaşılmasına yönelik tespit edilen kaynak kişi anlatıları şöyledir:

"Hamilelik kadının aybaşı olmayınca anlaşılmaktadır. **Her aybaşı ana halin olur. Aybaşı gelir, ana halin olmayınca biliyorsun ki hamile kalmışsın. Bazı ebe karılar vardı gider ona baktırıyorduk. Kasıktan bakınca hamile kalıp kalmadığımızı biliyordu.** Ebe kadınlar; çocuk ana karnında bir buçuk aylık oldu mu kadının hamile kaldığını anlamakta, iki aylık olunca hamileliği daha kolay anlamaktaydı." (İskilip, Dereköy)

"Hamile kalan âdetim olmadı **günüm geçti** der." (Alaca, Alacahöyük beldesi)

"Aş ermeye; aş yeriyo denmekte, aş erirken kadın; ekşi canı isterse ekşi, canı ekşi yemek istemezse ekşiyi kaynatarak yemektedir. **Aş yerince bulanır. Mutfağa girince tiksindir. Ekmek yemez, aş verme diye buna derler.**" (İskilip, Dereköy)

"Ana halinden dört hafta yani bir ay geçtiği zaman kadının hamile olduğu anlaşılmaktadır. **Ben çok küçük gelin oldum kaynanam ebeydi hamile olup olmadığını anlamak için; bana bakarken koltuklarımı gerdirdi, acıyor mu diye sordu göğüslerimden baktı. Gebe kadının göğüsleri ağışaklı olur koltuklarından gerdirdiğin zaman ağrı gelir** derdi. Ağışaklı olur demek yani göğüste katılık olur demektir. **Bana baktı hemen bildi. Aş ermeyi hiç bilmedim. Şimdiki şunu canım istiyor, bunu canım istiyor diyorlar. Biz utancımızdan bir şey diyemedik.**" (İskilip, Merkez)

"Adet görmeye **üstümüz kirlenmiş** denmekte, kadın on gün, on beş gün üstü kirlenmeyince hamile kaldığını anlamaktadır. Bulantı ve isteksizlik de hamileliğin belirtisidir. Kadın hamile kalınca gözü uykuda olur." (Osmancık, Merkez)

"Hamile kadının midesinin bulanmasına **aş verme** denmektedir" (Alaca, Çapraşık köyü)

"Adet günü bir hafta geçtiği zaman kadınlar hamile kalıklarını anlamaktadırlar. **Kimisinin belli eder çocuğu olduğu. Kusuyom der, şöyle der, böyle der. Kimisi de hiç bilmez, hepsi (hepsi) bir olmaz ki. Buna aş erme denir. Sabahleyin aç karnına kadının karnına kasıklarına bakarım. Rahim tutulmuş derim. Çocuk damarları kadının uşaklığına dolardı böyle o zaman anlardım kadının hamile olduğunu. Tamam, işin tamam derdim. Rahimler dolmuş derdim. Kendini sakınırdı bebek isteyenler. İstemeyenler de düşürmek için uğraşırlardı. Bana gelirlerdi bakardım altı aylık olmayınca çocuğun her yeri belli olmazdı.**" (Mecitözü, Elvan Çelebi beldesi) İkiz çocuğun hamileliğinin anlaşılması ile ilgili de çeşitli yorumlar yapılmaktadır.

"İkiz karnı **yivli** (çizgili) **olur**, ortadan çizgi olur, kadının karnı ikiye ayrılır. Bir tarafında biri, diğer tarafında öbürü durur." (Osmancık, Merkez)

İstenmeyen hamileliklerin sonlandırılmasına yönelik uygulamalar ve pratikler:

Çorum'da araştırma yapılan bölgelerde geçmişte istenmeyen hamilelikler ya doğumla sonuçlanır ya da halk kendi yöntemleri ve kulaktan duyma bilgilerle hamileliğini sonlandırır, bu uygulama bazen başarılı olurken bazen de yapanın hayatına mal oluyordu. Bu konuda yörede yapılan uygulamalar Anadolu'nun birçok yöresiyle yakın benzerlik göstermektedir.

Çocuğu düşürmeye yönelik uygulamaların çoğunluğu, rahme çeşitli objeler salma şeklinde olmaktadır. Yörede çocuğun ana rahmine düşüp dokuz ay boyunca içerisinde büyüdüğü rahim; halk arasında **uşaklık, çocukluk** olarak ifade edilmektedir.

Konuyla ilgili kaynak kişi tespitleri şöyledir.

"Kadın hamile kalınca genellikle doğurmaktadır. **Yooo olduktan sonra da bir daha dermanını bulamazdın ki, doktoru bilmiyorduk bir şeyi bilmiyorduk. Düşürmeye zorlayan da olur ben kaç tane düşürdüm. Kömeç diye yazılarda bir ot vardır: Kömecin şu sapını soyarlar, üç tane kömeci birbirine bağlarlar, onu düşürüyor derler.** Çocuk düşsün diye; üç tane tavuk teleği ve üç tane kibrit çöpünün yanan taraf birbirine bağlanarak rahme konmaktaydı. Bir de üç tane çıra çentilerek, çocuk düşsün diye, çocukluğun ağzına konmaktadır." (İskilip, Dereköy)

"Korunmayı bilmedikleri için kadınlar sık hamile kalmaktadırlar. **Burada çok çocuk bilinçsizlikten olurdu. Erkek kadın korunmayı bilmiyordu, hap yoktu, onun için Allah ne veriyse kadın yaşlanıp da çocuktan kesilene kadar doğum yapıyordu.** Çocuğu düşürmek istendiği zaman rahme kibrit, çıra, kaz teleği salınmakta, rahme sabun konmakta, aspirin içilmekteydi. **Eskiden kağıt olurdu, kadın onun tekerine karnını verir çocuğun ezilmesini sağlayarak düşürürdü. Beş altı tane çuvalı kaldırmaya kalkar, yüksekte atlardı. Böyle düşürebilirse düşürürdü, düşüremezse belki de çocuk sakat doğardı.**" (Alaca, Alacahöyük beldesi)

"Çocuğunu düşürmek isteyen kadın **uşaklığına çöp** koyardı. Beş altı tane limon tuzu koyardı. **Tavuk teleği konurdu; fakat tavuk teleğiyle köyde ölenler oldu.** Kibrit çöpü konur. Yüksekte atlanır. **Bir de dikiş makineleri vardı. Ben karnımı düşsün diye böyle makineye dayardım.** Ağır kaldırılır, salıncaklara binilir. Kadın bir daha çocuk doğurmak istemiyorsa buz koyar. **Şöyle damlalıklarda emzik gibi oluyor ya onlardan bir parça koy bir daha doğurmazsın derlerdi.**" (Çorum, İskilip)

"Hamile kadın çocuğu düşürmek için; yüksekte atlar, eteğine kömeç koyar, karnına taş bastırır." (Alaca, Çapraşık köyü)

"Çocuğunu düşürmek isteyen kömeç salar. Karnına değirmen taşı koyar. Ayva suyu içilir. Kına içerler. Papatya suyu içerler. Aç karnına yüksekte atlar. Ağır çuval kaldırır." (Mecitözü, Elvan Çelebi beldesi)

Konuyla ilgili olarak bir kaynak kişinin örnek anlatısı şöyledir:

"Günün geçer adet görmezsin, bir hafta on gün geçince anlarsın hamile olduğunu. Benim o dertlerimi hiç yaralama şimdi. Üç ayda bir hamile kalırdım çocuklarımın üzerine. Fakirdik çocukları doğursam nasıl büyüteceğim. Söylenmesi ayıp ben üç çocuk düşürdüm ebem gümeciyile. Bahçeden koparırdım ebem gümecini dışının kök taraflarını alırdım, beyaz kökü vardır onun alttan karnıma kordum. Saklı yapardım ben onu. Tavuk teleğiyle çocuk düşürmeye çalışanlar olurdu onu ben yapmadım ondan burada çok ölen oldu." (Osman-cık, Merkez)

Hamilelik ve aş erme sırasında uyulması gereken kural ve kaçınmalar:

Doğumun önemli bir aşamasını oluşturan aşerme ve hamilelik sırasında kadının etrafında oluşan, yapması ve yapmaması gereken bir dizi davranış kalıbı günümüzde de geçerliliğini sürdürmektedir. Bu davranışların kökeninde doğacak çocuğun fiziksel yapısını, kişiliğini, geleceğinin ve hatta kadının doğumunun etkileneceğine kadar uzanan geniş bir düşünce sistemi yatmaktadır.

Bu uygulamalara Çorum ilçe ve köylerinde tespit edilen aşağıdaki örnekleri verebiliriz.

"Kadın hamileyken ve aş yerirken sakız çiğnemez çiğnerse çocuk sümüklü olur denmektedir. Aş yerirken, çocuğa kıl düşmesin, bacaklarında kıl olmasın diye; kelle, ayak eti yememeye dikkat edilmektedir. Çocuk canlanmadan, kadın tekkeye, türbeye falan giderse çocuğun bir yerinde mühür gibi bir nişan çıkacağına inanılmaktadır. **Tekke mutlaka bir nişan koyar. Koyduğu nişanın üstünde ya üç kıl, ya da iki kıl olur.**" (İskilip, Dereköy)

"Hamile kadın türbeye gitmez. **Çocuk sakat olmasın diye hamile kadın türbeden gelen lokmayı yemez.** Hamile kadın sakız çiğnemez, çiğnerse çocuğun kakalı olacağına inanılmaktadır. Kelle eti yemez, yerse çocuğu kıllı olacağına inanılmaktadır. Hamile kadına çevresindekiler; **acı, ekşi bir şey yeme çocuğun edepsiz olur, tatlı ye çocuğun mazlum olsun derler.** Çocuğun gözleri yeşil olsun diye kadına maydanoz, çocuğun gözleri baygın baksın diye kadına ayva yedirirler." (Alaca, Alacahöyük beldesi)

"Aş verirken çocuk güzel olsun diye; çocuk oynadığı zaman **güzele bak**, eğer kadın güzelse o zaman kadına **aynaya bak** denmektedir. Aş verirken kadın yılanı bakmaz, bakarsa çocuğun vücudu **çil olur, yılan gibi olur** denmektedir. Tavşana bakmaz, bakarsa **tavşankulaklı olur** denmektedir. Aş verirken kadın kolay doğum yapsın diye: **eskiden dilenciler gelirdi kapıya, o zaman büyükler hamile kadına derlerdi ki; kab ile verme eteğin ile ver de kolay doğum yapasın.** Hamile kadın diş çektirmez çektirirse **çocuğu düşer.** Hamile kadın eskiden saç kestirmezdi, ama günümüzde saç kestiriyor." (Alaca, Alacahöyük beldesi)

"Aş erirken tavşana ve ayıya bakılmaz, bakılırsa çocuğun tavşan gibi olacağına inanılmaktadır. **Eskiden sokaklarda el davuluyla ayı oynatırlardı gebeyken kaynanam bana derdi ki aman dışarı çıkma ayıya da hiç bakma. Bakarsam eli ayağı bir şeyi çekermiş ayıya.** Hamile kadın çocuğunun yanakları gamzeli olsun diye ayva, çocuğun yüzü toparlak olsun diye somun ekmeğini büsbütün artırmadan yer. Kadın hamileyken kelle eti yemez yerse çocuk sümüklü olacağına inanılmaktadır. Hamile kadın türbeye gitmez. **Giderse çocuk feşel** (yaramaz, kavgacı) **olur, rahat**

durmaz herkesle dövüşür. Kadın kolay doğum yapsın diye hamileyken kuşlara yem atmakta, kapıya gelen dilenciye boş çevirmemektedir. Hamile kadın cenazeye gider fakat cenazeye bakmaz, bakarsa çocuğun yüzü sarı olacağına inanılmaktadır. Hamile kadın saç kestirmez, kestirirse çocuğun ömrü kısa olur denmektedir. Hamile kadın diş çektirmez, çektirirse, bir daha ki gebeliğinde tekrar diş çektireceğine inanılmaktadır." (İskilip, Merkez)

"Hamile kadın yılan gördüğü zaman yakasını yırtar. Hamile kadın tavşana bakmaz bakarsa çocuğun dudağı **yırık** (yarık) olur. Hamile kadın doğumum kolay olsun diye hamileliği sırasında çok merhametli olur. İşkembe yemez yerse çocuğun kakalı olacağına inanılmaktadır. Çocuğum güzel olsun diye hamile kadın bol bol ayva ve nar yemektir." (Osmancık, Merkez)

"Sakız çiğneme bebeğin b... olur derlerdi. Ayva yeme çocuğun yüzü tüylü olur derler. Bizim burada birisi Naime var ya. Tavşanı pek getirirdi evelden eve. Çocuğu oldu derdi ki; tavşana baktım da çocuğun dudakları yirik oldu" (Mecitözü, Elvan Çelebi beldesi)

Çocuğun cinsiyet tayinine yönelik uygulama ve pratikler:

Hamile kadının doğuracağı çocuğun cinsiyetinin ne olduğu bütün topluluklarda merak konusu olmuştur. Buna yönelik olarak insanların geleceği bilme isteği hamilelik sırasında da etkisini göstermiş; bu istek, bu konudaki batıl inançların ortaya çıkmasına kaynaklık etmiştir. Buna göre geçmişte daha yoğun günümüzde ise kısmen halk kadının davranışlarını, fiziksel yapısını, doğum sancısının geliş biçimini dikkate alarak ve birtakım uygulama ve pratiklere başvurarak çeşitli tahminlerde bulunmaktaydı ve halen bulunmaktadır. Anadolu'nun birçok yöresinde olduğu gibi Çorum'da da oğlan çocuğu geçmişte olduğu gibi günümüzde de halen makbul sayılmaktadır. Konuyla ilgili olarak kaynak kişi anlatıları şöyledir.

"Kız çocuğu anneye göre iyi de işte oğlan çocuğu yuvada kalıyor diye, daha kıymetli oluyor. Oğlan ocak yakıyor, yuva yakıyor. Kız çocuğu gidiyor, oğlan çocuğu ocakta kaldığı için tabi daha kıymetli oluyor. Oğlu olmayan, burada ikinci kez evlenir." (İskilip, Dereköy)

"Burada soy sürdürdüğü için; her zaman erkek çocuk makbul sayılmaktadır. Kız gidiyor, başka yere gelin oluyor. Oğlan olunca sen de gelin getiriyorsun, onun için oğlan çocuğu daha çok istenmektedir. **Eskiden kadınlar birbirlerine; ben oğlan anasıyım raf elmasıyım, sen kız anasının kendir palasının derlerdi. Kız doğuranlar şişerdi. Ama şimdi kız makbul, oğlan bırakıp gidiyor anneye, babaya kız bakıyor.** Kadın, kız mı erkek mi doğuracak diye sınaama yaparlar, kelleyi açarlar iplikli tarafı çıkarsa kız olacak, ipliksiz tarafı çıkarsa oğlan olacak denir. Tuzu habersiz kadının yüzüne serperler, kadın eğer önce burnunu tutarsa kız, ağzını tutarsa oğlan doğuracak derler. Kadın aş yerirken çok ete düşkün olursa oğlan doğuracak denir. **Oğlan ete, kız ota,** derler." (Alaca, Alacahöyük beldesi)

"Gelin oğlan doğursun diye, gelin gelip oğlan evine dikildiği zaman, kucağına oğlan çocuğu verilmekte, gelinin kız doğurması isteniyorsa gerdeğe girmeden önce gelinin yatağında kız çocuğu yuvarlanmaktadır. **Bizim Osmancığımızda her daim oğlan çocuğu makbul. Ne olursa olsun bi erkek çocukları olmasını isterler. Oğlan o**

aileyi sürdürüyor, o soy ismi sürdürüyor ya. Eskiden okumak yoktu, tarlanın, tapanın, öküzün başına oğlan çocuk lazımdı; aile, soy sop sürsün diye erkek çocuk istenirdi. Kız çocuğu bırakacak el evine gidecek, gittiği evin ismini alacak. Onun için kız çocuğunu çok istemezlerdi. Geçmişte daha çok aranır-
dı oğlan çocuğu, şimdi artık kız da oğlan da aynı haklara sahip.” (Osmancık, Merkez)

“Kadın kocasıyla birlikte olduktan sonra birdenbire sola dönerse kız, sağa dönerse oğlunun olacağına inanılmaktadır.” (Osmancık, Merkez)

“Oğlan çocuk makbul. **Anne karnında kızın kafası sonradan konuyor. Kız eksik oğlan ocak yakıyor. Babasının yuvasını bekliyor.**” (Alaca, Çapraşık köyü)

“Kadın kız doğuracaksa göğsünün etrafında siyahlık oluşur, oğlan doğuracaksa pembeleşmektedir. Doğum yaklaşınca kadın sütünü eline sıkar, süt elinden kalkarsa kız, yapışır kalırsa oğlan olacak denmektedir.” (Alaca, Alacahöyük beldesi)

Çocuğun cinsiyeti ile ilgili uygulamaların; doğum müjdesi ile ilgili uygulamalara da yansıdığı görülmektedir. Bunlara örnek olarak aşağıda tespit edilen uygulamaları verilebilir.

“Çocuğun doğum müjdesi verildiği zaman, oğlansa müjde verene bir hediye alınmaktadır. Kız olunca genellikle bir şey verilmez. Oğlan daha kıymetlidir. **Benim görümümün oğlu oldu kayınbabam şehirden geliyordu vardım müjde verdim, kızının oğlu oldu dedim bana ipeklî çember aldı, hani şu sarı çemberler olur ya.**” (İskilip, Dereköy)

“Erkek olunca *müjde müjdeye* giderdik. *Helva basar, eşe dosta helva dağıtırdık.* Oğlan kıymetli güveye bir şey diyemezsin. Oğluna çevire çevire şunu al, bunu al dersin. Güveylere bi tek bir şey diyemem. Herkese soruyorum biz de öyleyiz diyolar. Oğlan çocuk ocak tütürüyor. Benim oğlanın iki kızı var, oğlan olsun diye *etme gelin bir tane daha çocuk et diyom* yapmıyor. İki kızıyla duruyor.” (Çorum, Iskilip)

Yörede oğlan çocuğunun makbul olduğuna ilişkin tespit edilen örnek anlatı şöyledir;

“Beş tane kızdan sonra oğlum yok diye kalktı ayağa herif. Evleneceğim dedi. Bir kadın dul kalmıştı onu alacağım dedi. Bana da köylüler öğretti *aldırma, dünür gitme dediler.* Herif bana *aldırmıyon sen, dünür gitmiyon* diye kadınların yanında beni bir dövdü kafamı gözümü hep yardı. Alacağı kadın bana dedi ki; *büyük kaynım var askerde o gelip de bana seni almam diyene kadar üstüne gelmem korkma* dedi. O kadın bana. *Kaynım gelmeyince varmam kocaya* dedi. Herif bana derdi ki; kız yok demek burda, illa bi tek oğlum olacak derdi. Oğlan ocak yakacak. Kız ocağı bırakıyo gidiyo şu ocağı yakıyo Oğlum oldu ama babasına ekmeğini yemek nasip olmadı. (kaynak kişi eşinin ölümünü ağlayarak anlattı) Üç yaşında yetim kaldı bebek.” (Mecitözü, Elvan Çelebi beldesi)

“Kızla erkek çocuğun ana karnında canlanması aynı olur. Kız dokuz ayda doğar, oğlan dokuz ay on günde doğar. Oğlan da göbek, karın sivri olur, **şöyle sipsivri olur**, kız da biraz karnın yassı olur. Kadının yüzü, oğlanda azıcık zayıf olur, suratı soluk olur. Kızda

kadın parlak durur, pek solmaz. Oğlanın sancısı tatlı, kızın sancısı acı olur, acı gelir. Kızın sancısı ateşli olur, oğlanınki tatlı, tatlı gelmektedir.” (İskilip, Dereköy)

“Yalnız işte derdik ki ya üçten ya beşten döner oğlana derdik. Üç tane kızı olunca, oğlana döner ya da beş tane kızı olunca oğlana döner. Öyle derlerdi, ya üçten ya beşten derlerdi. Erkek olursa kırk günde, kız olursa altı ayda canlanmaktadır. Kadının karnı sivri olursa oğlu, kalçaları büyürse yüzüne çil gelirse kızı olacak denmektedir. **O da bazen çıkar, bazen çıkmazdı.** Oğlan anne karnında; çok gezmez, kız vızır, vızır çok gezer, kız yukarı çıkmaz, oğlan aşağı inmez denmektedir. Kızın sancısı çok acılı olur, oğlan sancısı gibi olmaz, ahmak olur derlerdi.” (Mecitözü, Elvan Çelebi beldesi)

“Kadının poposu genişse kız, karın böyle sivri durursa oğlan olur denmekte, yüzünde çillikler oluşmaz, güzelleşirse oğlan olacağına inanılmaktaydı. Sancı sık sık, acı acı gelirse kadın kız doğurur denmektedir. Oğlan çocuğunun ana karnında bir aylıkken her yerinin, gözlerinin bile belli olduğuna inanılmaktadır. Kız çocuğu ise anne karnında; bir aylıkken, bir buçuk aylıkken yarı bir et parçası gibidir. Kız anne karnında kasıkta, oğlan anne karnında sağda durmaktadır. Eğer sancı yavaş yavaş bacaklarım ağrıyor diyerek gelirse kadının kızı, belim ağrıyor diyerek gelirse kadının oğlu olur denmektedir. Kız hamileliği ağır olur. **Kız yükü, tuz yükü derler.** Çocuk doğarken yüz üstü gelirse oğlan olduğu bilinmektedir. **Kız yukarı bakarak gelir, oğlan aşağı bakarak gelir.** Kız günü bitince, oğlan günü bittikten on gün sonra doğmaktadır.” (Alaca, Alacahöyük beldesi)

“Kadının kalçası büyük karnı yaylım olursa kız doğurur. Karnı sivri olursa kadın oğlan doğuracak denmektedir. Kız doğuracak kadının göğüsleri daha kara olur. Oğlan olursa kırmızı, kırmızı olur. Kız doğuracak kadının yüzüne çok **ala** leke gelir, kadının cildi değişir. Oğlanda kadının kaşı kirpiği dökülür, kadın güzelleşir. Kız anne karnında sol tarafta, oğlan sağ tarafta yatar. Oğlan doğuracak kadının sancısı bacaklarından, kız doğuracak kadının sancısı belinden gelmektedir.” (Osmancık, Merkez)

“Üç aylık çocuk düştüğü zaman kız mı oğlan mı hemen belli olur. Eğer topak bir et parçası gibiyse kız denmektedir. **Allah kız çocuğuna birden kol bacak vermez topak olur kız çocuğu. Oğlan çocuğu üç ay bitince aynı arı gibi gözü, kaşı aynı maskot gibi belli olur.**” (Osmancık, Merkez)

“Kadın aş erirken tatlı yerse oğlan, ekşi yerse kız doğuracak denmekte, Bazı ebeler kadının kız mı erkek mi doğuracağını bilmekteydiler. **Kaynanam erkek çocuklar cefayı götürmez sakın elletme derdi.** Kız doğuracak kadının göğüsleri kararır, erkek doğuracak kadının göğüsleri pembe pembe olur. Anne karnında kız çocuk solda, erkek çocuk sağda durur. Kızın anne karnında canlanması dört buçuk ayı bulur, oğlan üç buçuk ayda canlanır. Kız da kadının kalçaları büyük, erkekte küçük olur. Kız hamileliği pek ağır olur. **Kız da karnın büyük olduğu için kalkıp iş tutmaya gözün kesmez. Oğlan da dala bile çıktım, meyve topladım, ertesi gün de doğurdum.** Oğlan sancısı belden, kız sancısı kasıktan gelir. Kızın sancısı **becik becik** gelir. Oğlanın sancısı hafif gelir, sancı geçince kadın uykusu gelmiş gibi ferahlar. Oğlan çocuk daha kolay doğar, kız çocuk zor doğmaktadır.” (İskilip, Merkez)

“Kadının karnı döşekli olursa oğlan, karnı sarkık olursa kız doğacak; kız doğuracak kadın güzelleşir, oğlan doğuracak kadın çirkinleşir denmektedir. Oğlanın sancısı belden,

kızın sancısı bacaklardan gelmektedir. Oğlan anne karnında erik gibi olunca bellidir, kız anne karnında et parçası gibidir. **Kızın boynu sonradan oluşur.** Kız hamileliği ağır; kız **yükü, tuz yükü, oğlan** hamileliği hafif geçmektedir." (Alaca, Çapraşık köyü)

"Kız çocuğunun anne karnında her yeri üç aylık olunca belli, oğlanın kırk günlükken her yeri belli olmaktadır. **Ben bi tek çocuk düşürdüm. Oğlan çocuğuydu. Tarlaya yolma yolmaya gittim bi karnım ağrıdı, bi karnım ağrıdı. Oturdum düşürdüm çocuğu. Oğlanmış bi ağladım bi ağladım**" (Mecitözü. Elvan Çelebi beldesi)

Çorum ilçe ve köylerinde geçmişte; oğlan çocuk **soyadı taşıdığı, ocak tütürdüğü, ailenin yanında kaldığı, anaya babaya baktığı** için kızdan daha çok istenmekteydi. Ancak günümüzde bu düşünce yavaş yavaş yıkılmaya başlamıştır. Bu bakış açısı kaynak kişilerin; "Şimdi oğlan anneyi babayı bırakıp gidiyor. Kızlar bakıyor anne babaya." vb açıklamalarıyla karşılığını bulmaktadır.

Çorum'da geçmişte oğlan çocuğuna verilen değer; cinsiyetle ilgili yapılan "oğlan karnı yukarıda, kız karnı aşağıda olur", "oğlan hamileliği hafif olur, kız hamileliği ağır olur", "oğlan sağ tarafta, kız sol tarafta durur.", "oğlan doğuracak kadın tatlı, kız doğuracak kadın ekşi yemek ister", "kız doğuracak kadının göğüsleri kararır, oğlan doğuracak kadının göğüsleri pembeleşir" vb yorumlarla açık biçimde ortaya konmaktadır.

Çocuğun karında oynaması:

Çocuğun ana karnında oynaması yörede genellikle **çocuk canlandı, çocuk oynadı, çocuk seyiriyor** gibi söylemlerle ifade edilmektedir. Yörede çocuğun canlanması ile beraber kadının tekke türbe gibi yerlere girmesi serbest olur. Yörede tekke türbe inancı çok yaygındır. Hamile kadın, karnında çocuk canlanmadan tekke ve türbelere gitmemektedir.

"Çocuğun karında ilk oynamasına; **canlandı** denmektedir. Kıpırdayınca **canlandı** deriz." (Mecitözü, Elvan Çelebi beldesi)

"Çocuk oynadığı zaman derler ki; **şöyle top gibi çocuklara bakın da çocuk güzel olsun.**" (İskilip, Merkez)

DOĞUM SIRASI

Çorum'da doğumla ilgili âdet ve inanmaların önemli bir kısmını da doğum esnasında yapılan uygulama ve pratikler oluşturmaktadır. Bunların büyük çoğunluğu, doğumun kolay olması ile ilgili olarak; doğum esnasında yapılan pratikler, göbek ve eşle ilgili uygulamalar etrafında yoğunlaşmaktadır.

Doğum:

Geçmişte doğumlar köy ebeleri tarafından evlerde yaptırılmaktaydı. Günümüzde ise doğumlar artık hastanelerde veya diplomalı ebeler tarafından yaptırılmaktadır. Geçmişte birçok doğum yaptırdığını söyleyen yöre tanımlamasıyla aralık ebeleri, günümüzde özellikle sezaryenle yapılan doğumları şöyle yorumlamaktadırlar.

"Bence sezaryen doğum iyi değil. Gelin kız doğuruyor sen oğlan istiyorsun sezaryenle doğum yaptığı için üçten fazla doğuramıyor. Sezaryen sakıncalı,

normal doğum sakıncasız bir doğum. Biraz da doktorların yüzünden normal doğum yapacak gelini hemen sezaryene alıyorlar, gelini yarım ediyorlar.” (Alaca, Alacahöyük beldesi)

“Normal doğuma hiç uyar (gibisi) olmaz. Kadın tez kalkar. Kadının kanı akar yani pis kan akar, yerine taze kan alır. Normal doğum daha iyi.”(İskilip Merkez)

Geçmişte evde yapılan doğumlarda; doğum odasında öncelikle ustura bıçak ve beyaz iplik, çocuğun bezleri, sıcak su ve höllük hazır edilmekteydi. Kadının doğum zamanının geldiğini aralık ebeleri kendi yöntemleriyle belirlemekteydiler.

Konuyla ilgili olarak ara ebe ve doğuma yardımcı olan kaynak kişilerin anlatıları şöyledir:

“Doğum zamanı geldiği zaman kadının göbeği dümdüz olmakta ve hafif aşağı inmektedir. O zaman çocuk hazneye indi başını rahme kodu(koydu) denir. O zaman çocuk belli eder kendini. Aman bunun üç günü kalmış, beş günü kalmış veya bu gece doğum yapacak derlerdi. Çocuğun ilk gelen suyuna ilk suyu, baş suyu denirdi. Doğumdan önce, suyu gelip boşaldığı zaman çocuk kuruya kaldı, doğum zor olur sulu sulu çocuğun doğması daha kolay olur denirdi.” (Osmancık, Merkez)

Doğumdan önce kadının suyunun gelmesine **nişan bozuldu** denmektedir. Nişanın bozulması; yöre hâlkı tarafından **nişan bozuldu, çocuk gelecek, nişan bozulunca çocuğun gelmesi yakın oluyor, ilk suyu geldi artık doğum olacak** şeklinde ifade edilmekte, doğumdan önce gelen suya ise **baş suyu** denmektedir.

Doğum anında yapılan adet ve uygulamalarla ilgili tespitler şöyledir.

“Doğum esnasında bir ebe bir de ebeye yardım eden bulunmakta, doğum odasına başka kimse alınmamakta, doğumlar eskiden oturarak yapılmaktaydı. Yere küçük bir oturak konmakta, kadın onun üzerine oturtularak doğum yaptırılmakta, çocuk asıl ebe tarafından önden alınmaktaydı.” (Mecitözü. Elvan Çelebi beldesi)

“Doğum odasında öncelikle makas ve ip hazır edilmekte, İplik bükülerek çocuğun çamaşırlarının arasına konmaktaydı. Doğum odasında bir ebe bir de ebeye yardımcı kadın bulunmaktaydı. Doğumdan önce kadın koltuklarından tutularak gezdirilmekte, doğum kolay olsun diye; tavandan ip asılarak, kadının sancısı sırasında o ipten asılması sağlanmaktaydı. Doğumlar eskiden oturarak yapılmaktadır. Kadının altına oturak konur, arkasına da bi adam geçer. Kadın oturağı üzerinde kalçaları boşa gelecek şekilde oturur. Arkadan bir kadın dizlerinden tutarak kadını kendi beline doğru getirmeye çalışır.” (İskilip, Merkez)

“Doğum odasında sıcak su, çocuğun giysileri, kullanılmamış jilet ve göbek ipi olarak beyaz ip bükülerek hazır edilmekte, loğusa için de toprak hazır edilmekteydi. Doğum odasında öncelikle aralık ebesi denilen ebe hanım ile bir de arka ebesi denilen kadının arkasına oturan bir ebe ve her iki ebeye hizmet edecek bir kadın bulunmaktaydı. Eskiden eldiven yoktu ebe ellerini sabunla yıkayarak doğuma hazırlanırdı. Kadın yere oturarak doğum yapmaktaydı. Yere iki üç tane yastık koyulur, kadın yastıkların üzeri-

ne kalçaları dışa gelecek şekilde otururdu. Doğum anının geldiğini aralık ebesi; hem kadını muayene ederek, hem de sancıların geliş biçiminden anlamaktaydı. Rahmin açılması; **on kuruş kadar açılmış, yirmi beş kuruş kadar açılmış** gibi ifadelerle anlatılmakta, **rahim beşibi yerde kadar açıldığı zaman artık doğum yaklaşmıştır** denmekteydi. Rahim sancıyla daha da açılmaya devam eder. Arka ebe doğum sırasında kadının koltuklarından tutarak loğusaya yardım eder. Önde oturan asıl ebe çocuğu alır." (Osmancık, Merkez)

"Doğuma girerken ebe ellerini yıkayarak, ellik takmakta, yanına bir yardımcı alarak doğuma girmektedir. Doğum odasında su, iplik, bıçak, jilet, öllük hazır edilmekte, kadın oturarak doğum yapmaktaydı." (Alaca, Çapraşık köyü)

Yörede kaynak kişinin ağzından tespit edilen örnek anlatılar şöyledir:

Örnek anlatı:

"Doğuma girerken yanında kimse olmaz bi eli uz (becerikli, eli yatkın, iş bilen) bi kadını çağırırlar. Bi daha eli uz kadını çağırırlar. İki kadın olur. Beni hepsine çağırırlar. Doğuma girerken ellerimi sabunla yurum yıkarım, tertemiz girerim doğuma. Ondan sonra baktım çocuk doğmuyor el de vururum çocuğa. Kadını iki dizinin üstüne *çömütürüm (çömetirim)* ben. Önden biri kadının omuzlarından tutar, arkadan da biri kadına dayanır. Arkada duran kadın dizini, kadının kalçalarının altına koyar, kadının arkasına da minder yerleştirerek çocuğun ileri zorlanması sağlanır. Çıkınca çocuk geri çekiliveririz." (İskilip, Dereköy)

Örnek anlatı:

"Bana yardım etmesi için yanıma güçlü bir kadın alırım. Ben önde dururum. O arkada durur kadını tutar. Höllük şurada sacın üzerinde ısınır. Doğum sırasında eskiden topraktan yapılmış dört köşe kerpiçler olurdu. Onun üzerine minder konur, kadın kalçasını boşa getirecek şekilde kerpice otururdu. Arkasından bir kadın, doğum yapacak kadını, sarılarak tutar. Arkadan beline dizlerini dayayarak kendine doğru çeker. Arkada duran arkadan, ben de önden destek veririm. Eğer doğum zor olacak gibi olursa sıcak höllük yere dökülür, alttan karıştırı, karıştırı kadına sıcaklık verilir, sancı gelsin diye. Arkada durana *ard ebe* deriz. Asıl ebe önde durur. Önde duran çocuğu alır. Önden çocuğu alıyorum burada su hazır. Şurada çocuğun bezi de hazır. Bezin üzerinde hemen çocuğun göbeğini keserim, bağlarım, ondan sonra çocuğu yıkarım." (Alaca, Alacahöyük beldesi)

Doğumun kolay olması için yapılanlar:

Biyolojik bir olay olan doğumun gerçekleştiği an çok önemlidir. Bu nedenle de doğum çevresinde doğumu kolaylaştıracak, çabuklaştıracak, bir takım uygulamaların kümelenildiği görülmektedir. Çocuk sahibi olma isteğinden başlayarak, aş erme ve gebelik aşamalarından geçip, yeni bir canlının dünyaya geleceği bu aşamaya gelme, yani doğum olayı geçiş dönemlerinin en dinamik bölümünü oluşturmaktadır. Bu nedenle de doğum olayının kolay olması ve anneye ve çocuğa zarar verilmemesi için bir takım halk hekimliği uygulamalarına başvurulmaktadır.

Yörede doğum esnasında doğumun kolay olmasına yönelik olarak yapılan halk hekimliği ve dinsel büyüsel uygulamalar geçmişte yoğunluk taşımaktaydı. Günümüzde ise doğumlar hastanelerde yapılmakta bu türden uygulamalar gençler arasında kısmen unutulmuş durumdadır.

Konuyla ilgili olarak alanda tespit edilen uygulamalara aşağıdaki örnekler verilebilir.

“Kadın kolay doğum yapsın diye sancı çektiği süre içerisinde sürekli gezdirilmektedir. Yanında bulunanlar kadını kucaklar, kucaklar ayaklarını yere vurdurlardı. Sancı çabuk gelsin diye, kadın kucağa alınarak silkelenmekte, kadına çabuk doğursun diye; kocasının elinin kirli suyu kadına içirilmekte, kadın kolay doğum yapsın diye oluklar deşilmekteydi. ” (Mecitözü, Elvan Çelebi beldesi)

“Kadının doğurması gecikirse, kasıkları ısınsin diye altına çul, çulun üstüne minder, minderin üstüne sıcak, sıcak toprak konmakta, kadın onun üzerine oturmaktaydı. **Toprak ısıcak** (sıcak) **etti mi, ağrı çabuk gelirdi.** Sancı çabuk gelsin diye kadın koltuklarından tutularak gezdirilmekte, sancı gelince tekrar toprağın üstüne oturtulmaktaydı. Sancı gelsin diye; kadın battaniyenin içerişine yatırılmakta, dört kişi tutarak kadını sallamaktaydı. **Kadın kolay doğum yapsın diye kocasının elini yudurur** (yıkadır), **elinin kirli suyunu içirirdik. Bi evde kaynanası, kaynatası varsa, onlarla küskünse onların da elini yudurur, kirini kadına içirirdik.** Kadın kolay doğursun diye saç örükleri (örgüleri) sökülmeekteydi. **Kadının hamilelikten dolayı yüzünde oluşan çivitler** (siyah leke, çil), **geçsin diye doğum esnasındaki teriyle yüzünü silin derlerdi.**” (İskilip, Dereköy)

“**Doğum zorlaşırsa gelin kaynanasıyla geçimsiz ise kaynanasının elinin kirli suyu, kocasına serteliyorsa** (dikleniyorsa, sert davranıyorsa) **kocasının elinin kirli suyu içirilir. Bu bir inançtır, ondan sonra gelin doğum yapar.** Doğum daha da zorlaşırsa, **çocuk kasıkta kaldı da onun için doğum olmuyor** diye, kadın ayaklarından tavana asılmakta, baş aşağı salladıktan sonra indirilmekteydi. Çocuk, karında. **Kakıldı kaldı** (hareketsiz kaldı), onun için doğmuyor diye, çocuğun düzelmesi rahme dönmesi için, kadın sırta alınarak sallanmakta, yine aynı nedenden dolayı kadına kapiya tekme vurdurulmaktaydı. Çocuk tersse, dönsün diye, kadını battaniyenin içine koyarak sallamaktaydılar. **Şimdi olsa sezaryenle çocuğu hemen alırlar. O zaman ya çocuk ölüyordu, ya da kadın ölüyordu. Bizim köyde iki tane oldu böyle.** Kadının doğumu kolay olsun diye saç örükleri, ilikli düğmeleri varsa onlar da açılmaktaydı. **Doğum yapacak olan kadının yanına, çocuğu ölen, tıvgası olan kadın sokulmaz.**” (Alaca, Alacahöyük beldesi)

“Doğum zorlaşırsa kadın kollarından tutularak dolandırılmakta, kadını üç kere kaldırıp, kaldırıp ayağını yere vurdurmaktaydılar. Kolay doğum yapan birinin elinden su içirilmekte, kadının saç örükleri çözülmekteydi.” (İskilip, Merkez)

“Doğum zorlaştığı zaman, kadın bir an önce doğursun diye kolay doğum yapan birinin eteğinden su içirilmekte, sancı çekerken kuvvet almak için kadın tavana bağlanan ipten asılmaktaydı” (Osmancık, Merkez)

“Doğum kolay olsun diye kadına; görümcenin, kaynananın elinden su içirilmekte, ayakları tutularak silkelenmekte, yüksekte atlatılmaktaydı.” (Alaca, Çapraşık köyü)

Doğunca ağlamayan çocuğa yapılanlar:

Yeni doğan bebeğin sağlıklı olduğuna dair en belirleyici özellik bebeğin doğar doğmaz ağlamasıdır. Alanda yapılan çalışmada halk hekimliğinde de bu özelliğin belirleyici olduğu saptanmıştır. Halk hekimliğinde doğunca ağlamayan çocuk ölü kabul edilmemekte, çocuğun ağlaması ve nefes alması için bir takım uygulama ve pratiklere başvurulmaktadır. Yapılan araştırmalarda halk arasında yapılan halk hekimliği uygulamalarının bazılarının modern tıp yöntemleriyle de örtüştüğü görülmektedir.

Konuyla ilgili olarak alanda tespit edilen bilgiler aşağıda yer almaktadır:

"Doğunca ağlamayan çocuk sırtına vurularak ağlatılmaktadır." (Mecitözü, Elvan Çelebi beldesi)

"Çocuk doğdu fakat ağlamıyor; gürültü olsun diye, kaşıkla sağan çalınmakta, eş kadının karındayken, çocuk canlansın diye eş göbeğe doğru sıvazlanmakta, çocuğun kolları sallanmaktadır." (İskilip, Dereköy)

"Çocuk doğdu ağlamadığı zaman; soğuk suya bastırılmakta, **pıtıklanmaktadır** (yavaş yavaş vurmak). Gene de canlanmıyorsa ebe; çocuğun nefesini içine çekmekte, burnuna üflemede ve burnunu sıkıyordu." (Alaca, Alacahöyük beldesi)

"Çocuk doğdu ağlamadı, cansız gibi; çocuğun eşi göbek kesilmeden ateşte kavrulur, eş kavruldukça çocuk canlanır." (Alaca, Çapraşık köyü)

Konuyla ilgili olarak tespit edilen örnek anlatılar şöyledir:

Örnek anlatı:

"**Ağzına burnuna üfürürdük, hava aldırırdık. Doğunca kıpraşmazdı** (hareket etmedi) **ölü doğardı eşi yakardım, eşin bağına çocuğa doğru sağardım böyle böyle, çocuk tepinmeye başladılar. O zaman göbeğini keserdim, çocuk canlanmadan kesmezdim göbeğini. Çocuk canlansın diye; ateşin üstünde cazır, cazır yakardım eşi. Muhtarın karısının doğumda bi çocuğu öldü, hala daha bana bağıdır muhtarın karısı: eşi yakmadın da çocuk öldü diye**" (Mecitözü, Elvan Çelebi beldesi)

Örnek anlatı:

"Çocuk doğdu ağlamıyor, ölü gibi canlansın diye eş ateşte yakılır. Benim ilkimde kaynanamla, kardeşi önüme geçtiler. Ebe getirmediler. İlkinde ebe getirilmez mi, çocuğum ölü doğdu canlansın diye eşi sobanın üstünde yaktılar. Çocuk canlanmadı." (İskilip, Merkez)

Göbeğin kesilmesi ve göbekte ilgili adet ve uygulamalar:

Anadolu'nun birçok yöresinde olduğu gibi Çorum'da da doğum sonrası çocukla ilgili uygulamalar içerisinde yer alan göbeğin kesilmesi ve göbek düştükten sonra yapılan pratiklerin çocuğun geleceğini etkileme amacına yönelik davranışlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

"Çocuğun beyaz göbek ipliği ve bıçağı önceden hazırlanmakta, göbek daha eskiden usturayla kesilmekteydi. Göbek eş düşmeden; bir parmak göbekten yukarı doğru ölçülmekte, üstünden bir ilmek edip ip çekilmekte, bir daha ilmek edilip çekilerek, iki kere sıkıca bağlanmaktaydı. Bağlandığı yerden bir parmak daha ölçüldükten sonra göbek kesilmekteydi. Çocuk bağırsın tepinsin diye, göbek kesilmeden eşin kanı çocuğa doğru sağılmakta, çocuğun yanakları ve dudakları kırmızı olsun diye göbek kesildikten sonra göbeğin kanından çocuğun yanaklarına sürülmekteydi. Göbek bir haftada falan düşmektedir. Düşen göbeğin yeri, yüzük gibi kalır, göbek düşünce onun yerine; göbeği yumuşak tutsun, göbek gerilmesin diye yağ sürülmektedir. **Şu yediğimiz mal yağı. Beyaz çaputu halka gibi parmağımıza dolar, içine yağ kor göbeğin içine koyarız ki çocuğu belerkene (kundaklarken) göbek beze yapışmasın.** Göbek düşünce çocuk iyi okusun diye ya okulun bir yerine ya da hayvana iyi baksın diye dama, ahıra gömülmekteydi." (İskilip, Dereköy)

"Göbek göz kararı ölçülmekte, beyaz iple gücünün yettiği kadar, çeke çeke iki üç kez bağlanmaktaydı. Göz kararı bir, bir buçuk santim, iki santim ölçülmekte, bağladıktan sonra da üç santim bırakılarak, gaz yağı ile güzelce silinen bıçakla kesilmekte, göbeğin uzun kesilmesine özen gösterilmekte, uzun kesildiği zaman çocuğun sesinin güzel olacağına inanılmakta, göbek düşene kadar göbeğe hiçbir bakım yapılmamakta, göbek düşmesi anasının sütünün iyi olup olmaması ile ilişkilendirilmekteydi. **Göbek bir haftada da düşer, on günde de düşer. Kadının sütü yağlı olursa, göbek daha erken düşer. Yağsız olursa uzun sürer, süt çocuğa yaramaz.** Göbek düşünce çocuk eve bağlı olsun diye göbek çocuğun beşiğine bağlanmakta ya da mala bağlı olsun diye dama atılmaktaydı. **Şimdi çocuk okusun diye okulun bahçesine gömüyorlar. Göbek düştükten sonra, yüzük gibi bir çaput yarıılır, bir çaput yakılır, çaputun karası yüzüğün içine konarak göbeğin düşen yerine konur. Ona göbek bezi denir. Çocuk fazla ağlayınca göbek düşmesin diye, göbek bekenene (iyileşene) kadar beş altı gün o yüzük çocuğun karnında durur."** (Alaca, Alacahöyük beldesi)

"Göbek eş düştükten sonra kesilmekte, kesilmeden eş çocuğun göbeğine doğru sağılmaktaydı. Sağdıktan sonra göbekten yukarı bir parmak ölçülmekte, daha önceden hazırlanan beyaz göbek ipini iki kere dolayarak, sıkıca ilmek atılmaktaydı. Bağladıktan sonra iki parmak ölçülerek makasla, ayakkabının üzerinde kesilmekteydi **Çocuğun sesi uzun olsun diye kimisi uzun keser, ben hiç kısa etmedim.** Göbek dört gün ya da bir hafta da düşmektedir. Anne sütü fazla olur çocuk fazla emerse göbek erken düşer. **Anne kendini korur soğuğa falan ellerini sokmaz, kendini sıcak tutarsa o zaman da göbek tez düşer.** Göbek düştükten sonra, çaput yakılarak göbeğe çaputun karası basılmaktaydı. **Ben yaptım göbeğe kara basınca göbeğin yeri hiç belli olmuyor.** Düşen göbek çocuğun beşiğine bağlanmakta, çocuk hasta, edepsiz olursa göbek suya konmakta, göbekli suyla çocuk yıkanmaktaydı." (İskilip, Merkez)

"Eş düşmeden göbek kesilmekte, göbek bir santim ölçüldükten sonra iple sıkıca bağlanmakta, bağlandıktan sonra üç santim bırakılarak temiz bir jilette kesilmekteydi. Göbek kesilir kesilmez üzerine temiz bir bez konmakta, göbeğin kesildiği jilet hemen atılmaktaydı. Çocuk eğer besili olur, gürbüz olursa göbek üç günde düşer. Çocuk aneden doyarsa, karnı gerildikçe göbek erkenden düşer. Çocuk zayıf olursa göbek de güçsüz kalır, birdenbire düşmez, bir hafta on günde düşer. Göbek düşünce göbeğin bağırsağı, oğlan ise namazlı olsun diye camiye gönderilmekte, kız ise eve bağlı olsun, dışarıda çok gezmesin diye evde saklanmaktaydı. Göbek düşer düşmez göbeğin

yerine kahve basılmakta, kahve göbeğin mikrop almasını önlemekte, yarayı iyileştirmektedir. Kahvenin üzerine de bezden teker yapılarak konmaktaydı.” (Osmancık, Merkez)

“Göbek eş düştükten sonra kesilmekteydi. **Göbek kesilmeden eş çocuğa doğru sağılır ki can çocuğa geçsin.** Göbek üç parmak ölçülerek, beyaz ip üç kere dolandırılmakta, üç kere sıkıca bağlanmakta, üç parmak ölçülerek göbek adı da konarak kesilmekteydi. **Göbek adı mutlaka konur o Allah’ın emri.** Sağlıklı çocuğun göbeği üç günde düşer. Göbeği kimisi atar, kimisi de beşiğe takar.” (Alaca, Çapraşık köyü)

Konuyla ilgili olarak bir aralık ebesinin örnek anlatısı şöyledir:

Örnek anlatı:

“Eş düştükten sonra göbeği keseriz. Bazısının eşi geç düşerdi. O zaman göbek kesileceği zaman eş ileri gitmesin diye eşin ucuna taş bağlardım. Göbeği nasıl kesek (keselim) ölçüsüylen. Kestikten sonra göbeğin kanından çocuğun dudaklarına ve yanaklarına süreriz ki çocuğun dudakları ve yanakları kırmızı olsun. Bir rakım, iki rakım, üç rakım (bir rakım kaynak kişi tanımlamasıyla bir parmak olarak ifade edilmektedir) ölçer keser bağlarım. Çocuğun sesi uzun olsun diye ezicik (azcık) uzun bağlarım. Benim İsmail hala benim göbeğimi ta dibinden kesmişsiniz sesim yok der. İp üç kere dolandır, bir kere bağlanır. Göbek beyaz ipe bağlanır. Göbeğin üç günde düştüğü de olur, bir haftada düştüğü de olur. Göbek düştükten sonra ince çaputtan yuvarlar teker yapar çocuğun göbeğine koyar, bez ile arkadan bağlarız. Düşen göbek şuncağız bir şey olur onu da kapıya bir yere ayak değmedik bir yere gömeriz. Bazıları da çocuk uyusun diye göbeğe iplik bağlar beşiğin tahtasına asarlardı. Kız ise gurbete gitmesin diye evin bahçesine gömerler. Oğlaninkini de kızinkini de gurbete gitmesin diye yakın bir yere gömerdik. Çocuklar gurbete gidecek diye aklımız çıkardı. Şimdi nerde gurbetlik oraya veriyorlar. ” (Mecitözü, Elvan Çelebi beldesi)

Eşle ilgili uygulamalar:

Nasıl ki hamile kadının, yediği içtiği şeylerin, baktığı kimse ve hayvanların karnındaki çocuğu etkileyeceği tasarımı ve inancı varsa, çocukla göbeği ve plasenta arasında da aynı inanç söz konusudur. Bu nedenle doğan çocuğun eşiyle ilgili adet ve uygulamalara benzer pratiklerin, çocuğun plasentası etrafında da yoğunlaştığı görülmektedir. Yörede eşe **çocuğun eşi** denmektedir.

Yörede eşle ilgili olarak tespit edilen uygulamalara aşağıdaki örnekler verilebilir:

“Eşe; eş denmekte, eşin düşmesi gecikirse, kadının karnına küçük bir masa konarak, kadın kucaklanmakta, kadının karnını masaya kısıtılması sağlanarak, bu şekilde eş düşürülmekteydi. Eşin düşmesi gecikmesi halinde önce çocuk rahatlatılmakta, daha sonra kadının derdine düşülmekteydi. Eş düştükten sonra, bir poşete konarak, köpek falan yemesin diye münasip bir yere gömülmekteydi.” (İskilip, Dereköy)

“Çocuk doğar doğmaz hemen eşi düşürülmekte, ondan sonra göbeği kesilmekteydi. **Eş düşmeden göbek kesilmez eş içeri kaçar. Eş içeri kaçarsa çaresi yok. Gö-**

beği kesmek gerekirse o zaman, eş içeri kaçmasın diye, eşin ucuna bir şey bağlanır. Eşin düşmesi gecikirse kadın höllüğe yatırılarak eşin düşmesi sağlanmaktaydı. Eşi düştükten sonra bir beze konarak, cenaze kefenler gibi kefenlenmekte ve gömülmekteydi. **Eş bir yere, itin önüne atılmaz, o da adamın bir parçası.** Çocuğu durmayan (yaşamayan) kadınların eşi bir çaputa sarılarak, mih ile evin eşiğine çakılarak, eşikte kırk gün bekletilmekteydi. **Eskiden işte şunun çocuğu durmuyor o üstümüze geldi durmuyor gibi bir inanç oluyor. Dışarıdan gelenlerin pisliği gelip de çocuk ölmesin diye eş kırk gün orada takılı durur. Kırk gün sonra gömülür.** (Alaca, Alacahöyük beldesi)

"Eş, ortalık bir yere atılmaz, atılırsa çocuğun gezici olacağına inanılmaktaydı. Eş tostoparлак yaparak, köpek falan çıkartmasın diye derin bir çukurun içerisine gömülmekte, gömerken de bağı yukarı doğru kaldırılırdı ki ardından doğan erkek olsun. **Şimdi hastanede doğuruyorlar ya geline; aman dedim eşini getir, biz kendimiz gömelim, atarsalar çocuk gezici olur, çok gezer dedim.**" (İskilip, Merkez)

"Eş düşmezse, eş yukarı çıkmasın diye çarşafı kadının karnı bağlanmaktaydı. Eşin bağı ortadaysa, kadının bundan sonra doğuracağı çocuğun oğlan, kıyadaysa kız olacağına inanılmaktaydı. **Eş yunur, arıtılır, kefenlenir, it yemesin diye gömülür. O da çocuğun bir eşi.** Kadın hep kız doğuruyorsa erkeğe dönsün diye eş ters çevrilmekte, Kadın çok çocuk doğuruyorsa, bir dada doğurmasın diye, eş gömüldükten sonra ayakla gömüldüğü yere basılmaktaydı." (Alaca, Çapraşık köyü)

Konuyla ilgili olarak alanda aralık ebesinden derlenen bir örnek anlatı şöyledir:

Örnek anlatı:

"Kış günü kadın üşüyo, daralıyo bebeği alırdım, başkasına verirdim. Yuyuverin siz bunu, ben de eşe vukuat olayım derdim. Şu parmağıma dolardım, karnını yoklardın o yanna, bu yanna, o yanna, bu yanna ite ite getirirdim. Eşi aldım mıydı serbest. Ondan sonra karnını şöyle sıvazlardım, kan boşalırdı. Artık götürün yatırın yerine derdim. Altına öllük korduk. ... toprak. Eşi de yuyun yıkarım bi ayak değmedik yere gömün derim. Öteye beriye atmazdık. Eşe baktık, eşin bağı ortadaysa gelin bi dahaki doğumda kız doğuracak, eğer bağı eşin kıyısına gelmişse kadın bir dahaki doğumunda oğlan doğuracak derdik. Kadın çok çocuk doğuruyorsa bir daha çocuğu olmasın diye eşin içine taş koyar öyle gömerdik, bir de kadının çocuğu olmasın diye eşin bağını bağlardık."

Yukarıda anlatılan uygulamaların temelinde; çocukla belli bir süreden beri bitişik olarak bulunan eşin çocuktan ayrıldıktan sonra da ilişkiyi sürdüreceği, temas yoluyla parçanın başına gelenin bütünün de yani çocuğun da başına geleceği inancı yatmaktadır. Bu nedenle eş çocuğun bir parçası kabul edilerek, eşin gömülmesine itina gösterilmektedir. Bu inanç günümüzdeki uygulamalara bir kaynak kişinin hastanede doğum yapan gelinine; "Aman eşi orada bırakmayın getirin atarlar oraya buraya sonra çocuk gezici olur." söylemiyle yansıdığı görülmektedir.

DOĞUM SONRASI

Doğum öncesi ve doğum sırasında yapılan uygulamaların yanı sıra doğum sonrasında da kadın ve bebeğin etrafında gelişen birtakım dinsel ve büyüsel uygulamalar bulunmak-

tadır. Bu uygulamalar doğum yaptıran ebeyle helalleşmekten başlayarak, kadının ve bebeğin doğumdan hemen sonra beslenmesi, bebeğin ağzının açılması, bebeğin yıkanması, kundaklanması, tuzlanması veya pekmezlenmesi, beşiğe yatırılması, kadının ve çocuğun kırk baskınlığı ve al karısından korunması, kırklama, çocuğun saçının ve tırnağının kesilmesi, çocuğun yürütmesi ve konuşmasına yani çocukluk çağına kadar uzanan çok geniş bir tabloyu içermektedir.

Ebe hakkı:

Doğumdan sonra; doğum yaptıran ebeyle helalleşmek önemlidir. Çorum ve çevresinde doğum yaptıran kadına **aralık ebesi, ara ebe, asıl ebe** arkada durarak kadını tutana, asıl ebeye yardım eden ebeye; **ard ebe, arka ebe** denmektedir. Yöre halkının anlatımına göre **eli uz olan kadınlar** bu işi yapmaktadır. Doğumdan sonra, ebeye emeği karşılığı hediye verme veya çeşitli şekillerde helalleşmeye **ebe hakkı** denmektedir. Geleneksel kültürde, ebe hakkı ile ilgili birçok inanma ve buna bağlı olarak gelişen âdetler bulunmaktadır.

Konuyla ilgili olarak tespit edilen kaynak kişi anlatıları şöyledir:

"Doğum yaptırana, karşılık olarak para verilmez Doğum yaptıran kadının ellerinin kan olduğuna inanılmakta, **ahrette elinin kanı ile doğum yaptırdığı kadının yanına, gelmesin hakkını helal etsin** diye ellerini yıkaması için ebeye mutlaka bir kalıp sabun verilmekteydi. Doğum yapanın durumu iyiye ebenin başına örtü, pijamalık, elbiselik, çorap alınmakta, doğan çocuk oğlansa hediyein şekli biraz farklılaşmakta, alınan hediyeler daha iyi olmaktadır. Çocuklar büyüdüleri zaman kendilerini doğurtan ebeye; **ebe** demekte ve onlara zaman zaman hediye almaktadırlar. **Bizim buralarda derler ki: çocuk yedi göbeğin karıştığı yere benzemezmiş de yerden kaldırına benzemiş, çocuk bir şey yaptığı zaman ebesine benzemiş denmektedir.**" (Alaca, Alacahöyük beldesi)

"Doğum yaptıran ebeye; çocuğu yıkadığı sabun, ebe hakkı olarak da para verilmekteydi. **Anam dedi ki; gömleklilik, fistanlık neyin veren de olur.**" (İskilip, Merkez)

"Doğum yaptıran ebeye emeğinin karşılığı para, yazma, kına, sabun verilmekte, buna ebe hakkı denmekteydi. **Ebe ile helalleşilirse hiçbir şey olmaz, helalleşilmezse öbür dünyada hak ödeşilir.**" (Alaca, Çapraşık köyü)

Ebe hakkıyla ilgili doğum yaptıran aralık ebesinden aktarılan örnek anlatı şöyledir:

"**Biz öyle bir şey ummak (beklemeyiz), istemek de (istemeyiz de), hayır olur, can kurtardık ya. Adayanlar oluyo ama vereni de görmedik. Çolak Haydar'ın karı (karısı) daha bana elbiselik alacak. Oğlan okul kazandı gitti okuyo, oğlan para kazanınca sana elbiselik alacağız diyyo. Doğurduğum çocuklar ebe der bana. Vardılar mı elime gelirler (elimi öperler). Haydar'ın oğlan elime gelir. Ondan sonra halımı hatırımı sorar.**" (İskilip, Dereköy)

Doğumdan hemen sonra kadına yapılanlar:

Doğumdan sonra kadın bir süre hasta kabul edilmekte; doğumla ilgili rahatsızlıkların giderilmesi için bir takım uygulama ve pratiklere başvurulmaktadır.

Doğumdan sonra kadına yapılanlarla ilgili olarak kaynak kişi anlatıları şöyledir:

"Yeni doğum yapan kadına doğum yaptı denmektedir. Doğumdan sonra kadına un çorbası pişirilerek **sütü olsun, içerisi ısınsin** diye sıcak sıcak yedirilmektedir. Yumuşacık ekmeğe doğrayarak kuymak pişirilerek kadına yedirilmektedir." (İskilip, Dereköy)

"Eskiden kadının altına **öllük** serilmekte, kadın onun üzerine yatırılmaktaydı." (Mecitözü, Elvan Çelebi beldesi)

"Kadın doğumdan sonra kendine geldi mi hemen şerbet verilmekte. Buna loğusa **şerbeti** denmektedir. Doğumdan sonra kadının yüzündeki, hamilelik lekeleri geçsin diye süt kaynatılmakta, kadının yüzü buğuya tutularak bezle silinmektedir. Kadın, kanaması çok olur diye doğumdan sonra hemen yıkanmaz, çocuğa yapıldığı gibi kadının altına da üç gün boyunca sıcak höllük dökülürdü. Höllüğün üstüne bez falan serilmez kadın doğrudan höllüğün üstüne yatardı. Kadın eğer zor doğum yaptıysa, tuzla, yağda yumurta pişirilerek, kadının yarasının olduğu yere sarılmakta, tuzla, yağ yarayı pişirerek, iyileşmesini sağlamaktaydı. Kadın, daha da zor doğum yaptıysa arının petekleri yakılmakta, yakılan petek közün üzerine konmakta, kadın yarasını o peteğin dumanına doğru tutmaktaydı. Petekten çıkan duman kadının yarasını iyileştirmekteydi. Doğumdan üç gün sonra kadın yıkanmakta, doğum yaptıktan sonra kadına yiyecek olarak sütü gelsin diye çorba, süt, şeker şerbeti verilmektedir." (Alaca, Alacahöyük beldesi).

"Eskiden kadının altına çarşaf serilmekte, çarşafın üzerine de içinde elenmiş ve ısıtılmış toprak olan bohça konmaktaydı. Soğudukça toprak tekrar ısıtılmakta, sıcak toprağın doğum sancısına iyi geleceğine inanılmakta, yeni doğum yapan kadına ilk olarak yumurta yedirilmektedir." (İskilip, Merkez)

"Kadına doğum yapar yapmaz ilk olarak ya süt ya da çorba içirilmekte, kadının karnı büyük kalmasın diye doğumdan sonra hemen çarşaf sarılmaktadır." (Osmancık, Merkez)

"Yeni doğum yapan kadına su verilmez. Süt ve şerbet verilmektedir." (Alaca, Çapraşık köyü)

Kadının doğumdan sonraki ağrı ve kanamalarına yapılan uygulama ve pratikler:

Kadının doğumdan sonraki ağrı ve kanaması ile ilgili olarak birtakım uygulama, âdet ve inanma bulunmaktadır.

Yörede konuyla ilgili olarak tespit edilen uygulamalara şu örnekler verilebilir:

"Kadının doğumdan sonraki ağrısına **burç** denmekte, burç ağrısı geçsin diye eczanelerden burç ilacı alınmaktaydı." (İskilip, Dereköy)

"Kadının doğumdan sonraki ağrılarına **çocuğun burcu geziyo (geziyor), çocuğu arıyo, o ağrı yapıyor** denmektedir. O ağrı çocuk başına, kaç çocuk doğurmuşsan o kadar gün sayısı sürmektedir. Eskiden kadının eğer çok kanaması olursa sıcaktan kanaması oluyor diye, sıcak tutsun diye kadının altına konan höllük geri alınmakta, bu kez de kadın soğuk tutulmaya çalışılmaktaydı." (Alaca, Alacahöyük beldesi)

"Kadının doğumdan sonraki ağrısına **göbek kapar, karnın ağrır** denmekteydi. Kadının doğumdan sonra doğurduğu çocuk sayısı kadar gün ağrısı olmakta, bu ağrıya **burç ağrısı, çocuk ağrısı** denmektedir. Ağrı geçsin diye kadının karnı sıcak tutulmaktadır. Kadının doğumdan sonraki kanaması geçsin diye nişasta, su ve şekerle pelte yapılarak, sıcak sıcak kadının karnına bağlanmaktadır." (İskilip, Merkez)

"**Çocuk annenin memesini ağzına alır almaz sancı gelir. Buna burç sancısı denir. Birincide sancı olmaz. İkinci ve üçüncüde artarak sancı devam eder.**" (Osmancık, Merkez)

"Doğumdan sonraki ağrılara **burç ağrısı, kadının burcu kabardı** denmekte, kadının kaç çocuğu varsa o kadar gün sayısı burç ağrısı çekmektedir." (Alaca, Çapraşık köyü)

Zarlı doğan çocuklarla ilgili inanmalar:

Anadolu'da zarla doğan çocuklar için; **kaplı, surlu, duvaklı, börünbeli, köynekli** doğdu gibi söylemler kullanılmaktadır. Araştırma yöresinde de zarlı doğan çocuklara **duvaklı** denmektedir.

Konuyla ilgili olarak araştırma yöresinde tespit edilen bilgiler şöyledir:

"Kabıyla doğan çocuğa duvaklı denmekte, eli uz ebeler onu yırtmaktaydılar" (İskilip, Dereköy)

"Zarlı doğan çocuğa **duvaklı geldi yüzü** denmekte, çocuğun duvaklı doğması iyi bir şeye işaret sayılmaktadır. Namuslu, temiz yüzü, kapalı geldi denmektedir." (Alaca, Alacahöyük beldesi)

"Zarlı doğan çocuklara **duvaklı** denir. **Kadın gebeyken erkeği yatanlı olursa kadın duvaklı çocuk doğurur derlerdi.**" (İskilip, Merkez)

"Zarlı doğan çocuklara duvağıyla dünyaya geldi denir. Duvaklı doğan çocuklar kötü sayılır." (Alaca, Çapraşık köyü)

Konuyla ilgili olarak aralık ebelerinin örnek anlatısı aşağıda yer almaktadır:

"**Annenin karnında duvağı ile durur çocuk. Onu çocuk yırtamazsa duvakla gelir. Duvak yırtılarak eş ile birlikte gömülür.**" (Osmancık, Merkez)

Çocuğu tuzlama ve pekmezleme;

Anadolu'nun birçok yöresinde olduğu gibi; Çorum'da da doğduktan sonra çocuğun tuzlanması en çok rastlanan bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır. Yapılan alan araştırmasında hem tuzlama biçiminin benzer hem de tuzlama nedeninin aynı olduğu tespit edilmiştir.

"Geçmişte çocuk doğduktan bir hafta sonra pekmezlenmekteydi. Pekmez yağla eritilmekte, içine yağ katılmaktaydı. **Kan ılık** (soğuk ve sıcak arası bir ılıkılık. Çocuğu yakmayacak gibi) pekmez beyaz çaputun içine atılarak, çocuk pekmezle yağlanmaktadır. Çocuğun kınalandığı durumlar da vardır, bu isteğe bağlıdır. Kına su ile karılmakta, içine yağ konarak ısıtılmaktadır. Yere kalın bir bez yayılarak çocuk onun üstüne

yatırılmakta, yağla hazırlanan kına çaputla böyle, çevire çevire çocuğun her tarafına sürülmekte; kınalı çaput, bacaklarının arasına konarak, çocuk o gün kınayla öyle durmakta, akşama doğru banyo yaptırılmaktaydı. Pekmezlenen ve kınalanan çocuğun çiğ kalmayacağına, bacaklarının, koltuklarının arasının sıcaklarda pişmeyeceğine inanılmaktadır. **Şimdi tuzlu suyla bi yuyolar (yıkıyorlar), benim oğlanın torunu oldu, şuraları pişti, sıcak pekmez ettim, çaputulan çocuğun her tarafına güzelce dolandırdım o kırmızılık gitti.**" (İskilip, Dereköy)

"Çocuk yıkandıktan sonra kundaklanmadan o yaşıyla her yeri tuzlanmakta, tuzlandıktan sonra koltuk altları dâhil olmak üzere her tarafı kınalanmakta, daha sonra ağzı kokmasın diye ağzına tuz sürülmekteydi. Çocuk, vücudunun kokmaması için tuzlanmaktaydı. Çocuğun gözleri sürmeli olsun diye çıra yakılmakta, iki yorgan iğnesiyle çocuğun gözlerine çıranın isiyile sürme çekilmekteydi. Bu uygulama çocuk doğduğu gün veya ertesi gün başlayarak üç gün süreyle yapılmakta. Sürme çekildiğinde; çocuğun gözleri kızıl kızıl görünmemekte, sürmeli olmaktadır. Çocuk ne kadar çok yıkanır ise o kadar çabuk büyüyeceğine inanılmaktadır." (Alaca, Alacahöyük beldesi)

"Doğunca çocuk yıkanıp arılmakta, üstünden bir hafta geçtikten sonra da sade tuz ile çocuk bir kere tuzlanmaktadır. **Tuzlamasalar çocuk yir yir kokar. Ben torunumu iki kere tuzladım. Kız ya ağzı kokmasın diye. Çaput ile çocuğun ağzı, burnu, kulaklarının ardı her tarafı iyice tuzlanmaktadır. Çocuğu yıkadıktan sonra bıçılğın olmasın, yani sulu sulu kalmasın diye her tarafını iyice kurulayacaksınız. Çocuk yıkadıkça uzar derler. Çocuğun yıkama suyunun ayarını da şu dirseğin ile yaparsın bu dirsek bilir. Dirsek yanmazsa ordan bilirsin, ılık edersin çocuğun suyunu. Kimisi eziyet olur diye çocuğu tuzlamıyor. O çocukların hep ağzı kokuyo. Kimisi şişman oluyor, imikleri boğum boğum oluyor. Kızıl kızıl pislik olur aralarında. Benim oğlum şöyle yastık gibiydi. İmikleri üç boğum idi katmer katmer; onlar şöyle pislik olurdu. Kaynanam bana derdi ki; sen bunu tuzlatmadın da onun için böyle oldu.**" (İskilip, Merkez)

"Göbeğin kesilme işlemi bittikten sonra çocuk pişmesin diye hemen tuzlanmakta, ince tuz çocuğun eklem yerleri de olmak üzere her yerine güzelce ekilmekteydi. Bu işlem çocuk yıkanmadan doğar doğmaz yapılmakta, daha sonra tuzlu olarak hiç bekletilmeden, suyu hazır edilerek sabunsuz güzelce yıkanmaktaydı. Veya tuz çocuğun yıkama suyuna koyularak, çocuk tuzlu suyla yıkanarak, tuzlanmakta, bu işlem bir kere yapılmaktaydı. **Çocuğu tuzladığımız zaman çocuk kokmaz, çocuğun teni kokarmış, bedeni kokarmış. Tuzlayayım da kokma buradan gelmektedir.**" (Osmançık, Merkez)

Kundaklama ve beşiğe koyma;

Literatürde çocuğun kundaklanma biçiminin gerek biyolojik, gerekse kişilik gelişiminde etken olduğuna dair birçok görüş yer almaktadır. Yörede, geçmişte çocuk toprakla kundaklanmaktaydı; günümüzde ise bu gelenek tamamen ortadan kalkmış durumdadır. Ancak görüşme yapılan kaynak kişiler, toprağın beze göre daha sağlıklı olduğunu üstüne basa basa söylemektedirler.

Konuyla ilgili olarak tespit edilen kaynak kişi anlatıları şöyledir:

"Toprağı ılıtılarak, çocuk toprağa yatırılmakta, çocuğun yatırıldığı toprağa **höllük** denmekteydi. **Her toprağa yatırmazık.** Çocuk beze sarılarak, bezin üzerinden sıcak,

sıcak höllük dökülerek çocuk belenmekteydi. O çocuğu sıcak tutar. **Şimdi doğunca bez tutuyorlar, toprak iyidir. Toprakla kundaklanan çocukta hastalık olmaz**" (İskilip, Dereköy).

"Kundaklamaya belemek denmektedir" (İskilip, Dereköy).

"Parmakla ya da dirsekle çocuğu yakmayacak şekilde suyun sıcaklığı ayarlanarak leğenin içinde çocuk güzelce yıkanmaktadır. Yıkandıktan sonra belenmekte, **mazlum olsun, sağa sola bakmasın, şaşı olmasın diye** çocuğun gözleri kapatılmaktaydı. Höllük daha önceden ısıtılarak hazır edilmekte, bezin üzerine dökülmekteydi. Eskiden taze bezden, arı mumuyla muşamba yapılmakta, buna **çüklük** adı verilmekteydi. Çüklüğün içine höllük dökülmekte, çocuk; üstüne, başına, göbekten alt yanına yani göbeğe değdirmeden o höllüğe gömülmekteydi. Onun üzerine, çüklük denilen muşambalı bez, onun üstüne de normal bez sarılmaktaydı. Daha sonra kollarını tutsun diye çocuğa kol bezi sarılmaktaydı. Bütün bunlardan sonra; iki üç tane de normal beze bağlayarak çocuk, çeke çeke bağlanmaktadır. Kundaklandıktan sonra beşiğe konmakta, beşiğe tahta beşiklerin iki tarafında bulunan **oklağ** ile sıkı sıkı bağlanmaktaydı. Çocuğu kundaklamaya **belemek** denmektedir. Çocuk kundaklandığı zaman önce annesinin yanına yatırılmakta, çocuğu annesinin koynuna ilk olarak verirken veren kişi üç kere **kundak mı ağır, sen mi ağırsın** diyerek çocuğu annenin koynuna yatırmaktadır." (Alaca, Alacahöyük beldesi)

Eskiden çocuğun höllükle kundaklandığını söyleyen kaynak kişilerin kimi höllüğün iyi olduğunu söylerken kimisi de bezin iyi olduğunu "Zaten günümüzde her yer ilaçlı, höllük artık bulunmuyor." şeklinde açıklama yapmaktadırlar.

Yörede çocuğu beşiğe koyma ile ilgili uygulama ve pratikler de yoğunluk taşımaktadır. Konuyla ilgili olarak kaynak kişi derlemeleri şöyledir:

"Çocuk; eğer beşik varsa bir haftalık olunca beşiğe konmaktadır. Beşik eskiden ağaç olurdu, şimdi artık demir oluyor. Çocuk beşiğe **bağırdak** denilen beşik ipiyle bağlanmakta, bağırsa da çağırsa da bağlı olduğu için beşikte kalmakta, hiçbir şekilde düşmemekteydi. Çocuğun kolları beşikte yanda olacak şekilde bağlanmakta, uyanınca kolları beşikten çıkarılmaktaydı. Beşikteyken çocuğun altına höllük konmakta, bu **çocuğun altı sömelekli** şeklinde ifade edilmekteydi. Sömelekli demek, aynı zamanda belekli demektir. **Evvel beşiği ev halkı kendileri alıyordu, şimdi artık moda değişti kızın annesi beşiği getiriyor. Beşik görmeye kızın annesi akrabalarını davet eder, oğlanın tarafı da kendi akrabalarını davet eder. Çocuğa hediyeler getirilir, yerler, içerler sohbet ederler. Öte gün Meliha'nın beşiği geldi de gidemedim. Çocuk beşikte bir yaşına, bir buçuk yaşına kadar sığmayana kadar kalır.**" (İskilip, Dereköy)

"Bir hafta sonra ebe gelerek çocuğun göbeğini kontrol etmekte, ondan sonra çocuk beşiğe konmaktaydı. Beşik evde yok da yeni satın alınıp eve getiriliyorsa beşik kapıya gelince çocuk dışarı çıkarılmakta, ondan sonra beşik içeri alınmaktaydı. **Beşiğin kırkının, kırklı çocuğu basacağına** inanılmaktadır." (Alaca, Alacahöyük beldesi)

Geçmişte ebelik yapan bir kaynak kişi beşiğin hazırlanışını şöyle anlatmaktadır;

" **Kendir iplerle beşiğin altı çitelenir. Çitelendikten sonra yün varsa yün, yoksa ot. Bulabilirsen yün daha iyidir. Bulamazsan yumuşak otlardan beşiğin**

altına tılar yapılır, yastık gibi. Sonra çocuğu beşiğe kor belersin. Günümüzde tahta beşik yok. Artık çocuğu beşiğe de koyma yok." (Alaca, Alacahöyük bel-desi)

"Çocuğu kundaklamaya, kundaklama denmektedir. Kundaklanan çocuk daha rahat uyur, kundaklandığı için kolları bacakları düzgün olur. Çocuğu salıncağa yatırmaya belemek denmektedir. **Çocuğu bezle kundaklamaya kundaklama, öllükle kundaklamaya öllüğe beleme, beşiğe koymaya belemek denir.** Çocuk bir buçuk iki yaşına kadar beşikte kalmaktadır." (Osmancık, Merkez)

Çocuğu höllükle beleme ve beşikle ilgili olarak tespit bir örnek anlatı şöyledir:

Örnek anlatı:

"Çocuk höllüğün içinde bir senede yatar iki senede. Benim oğlum dört sene yattı höllüğün içinde. Kendisi ısıtırdı höllüğünü. Beni bele gevşek bele dönemiyom (dönemiyorum) derdi. Öyle beşikte yatarı. Bizim eskiden somyamız neyimiz yoktu, kuru yerde yatarı. Siz kuru yerde yatıyordunuz. Ben yaylada yatıyorum derdi. Şimdi artık höllük bulunmuyor, bulunsa höllük daha iyi. Topraktan halk olduk bizi gene toprak canlandırır. Biz eskiden toprağı biliyorduk. Benim torunumun birinin kıcı yara oldu bağın kırıklarından ilaçsız yerlerden gittim höllük buldum, çocuğu iki gün sıcak höllüğe beledim. Sıvı yağla yağladım, çocuğun hiçbir şeyi kalmadı." (Alaca, Alacahöyük bel-desi)

Loğusalık ve kırk baskınlığı:

Yeni doğum yapıp da henüz yataktan kalkmamış kadına Çorum'da loğusa ve kırklı denmektedir. Kırklı kadının ve çocuğun kırk gün süresince birtakım doğaüstü güçlerin etkisinde olduğu yaygın bir inanma olarak karşımıza çıkmaktadır. Birçok yöremizde olduğu gibi araştırma yöresinde de "kırklının mezarı kırk gün açıktır" inancı yaygındır.

"Loğusa kadın bir hafta yatmakta, loğusa kadının yanına kendini bilen adetli kadın gelmemektedir. Gelirse **tıvgası çıkıyor** derler. **Tıvga bir hastalık eğer bende tıvga varsa kendimi bilmez de kırklı kadının yanına gidersem benim tıvgam ona geçer.** Adetli olsa da olmasa da loğusa kadının yanına kırkı **çıkasıya** (çıkana) kadar kimse gelmez. Loğusa kadın; kırkı çıkana kadar evde kalmakta, bir yere gitmemektedir. Evde kırklı çocuk varken kapının önünden cenaze geçiyorsa cenaze çocuğu basmasın diye çocuk, cenazenin önünden karşıya geçirilmekte, geri gelirken de arka tarafından dolandırılarak getirilmekte ya da cenaze gidince peşinden dolandırılarak getirilmektedir. Kırklı çocuğun ve kadının olduğu yere un getirmezler. Un gelirken kadın ve çocuk unu karşılar. Un gelirken çocuk kapıya çıkarılarak, un içeri sokulmaktadır. Un içeri sokulduktan sonra dolandırılarak, çocuk unun üstüne getirilmektedir. Kırk gün loğusa yalnız bırakılmaz, yalnız bırakmak zorunda kalırsa, loğusanın ve çocuğun yanına ekmek ve süpürge dalı konmaktadır. **Çocuğun baş koltuğuna beşiğe korduk ki, çocuğu kırk basmasın. Ekmek ile süpürge ona eş olur derdik. Çocuğu kırk basınca çocuk incelir çenesi çoğalır. Ağlıyo, çenesi çoğalıyo, alıyon geri koyuyon, alıyon geri koyuyon çenesi durmuyo o zaman kırk bastı diyyok, götürüyok başka bir yerde onun ocağı varıdı oraya götürürdük kertmeye. Başka köyde orda çocuğu parpılatır gelirdik. Orda suyun içine tuz atılır, çocuğa okunur, o sudan çocuğun üzerine serpilir, alır geliriz çocuğu,**

çocuğun çenesi durur. Kırklı çocuğun çamaşırları akşam dışarıda bırakılmaz.” (İskilip, Dereköy)

“Çocuk kırklıyken yakında bir yerde bir cenaze olursa, cenazenin kırkı çocuğu basmasın diye gidilir cenazenin yıkanma suyundan su getirilerek, anne de çocuk da o suyla elini yüzünü yıkamaktadır. Evde kırklı çocuk var kapının önünden cenaze geçiyorsa, cenazenin kırkı basmasın diye annesi kundağı alarak dışarı çıkmakta, cenaze geçtikten sonra anne ve çocuk eve girmektedir. Kırklı çocuğun bulunduğu evin önünden düğün alayı ile birlikte gelin gidiyorsa, gelinin kırkı çocuğu basmasın diye, kundak dışarı çıkarılmakta, gelin gittikten sonra kundak içeri alınmaktadır. Çocukla anasının birbirine ağırlığı çökmesin diye de çocuk kundakla anasına verilirken, veren; **kundak mı ağır sen mi ağırısın** demektedir. Kırklı çocuğun çamaşırları, güneş görmesin diye kırk gün dışarı asılmaz, asılırsa çocuğun **edepsiz** olacağına inanılmaktadır. Kendini bilen kadın adetliyken kırklı çocuğun üzerine gelmez Adetli kadının üzerinde pislik olur o pisliliğin çocuğa da geçeceğine inanılmaktadır. Kırklı kadının evinden dışarı, tuz, yağ, bulgur verilmez. **Önceden ateşe gelirdik bir birimizin evine kibrit çok yoktu eskiden kimin tütünü tüterse oraya ateş almaya giderdik. Kırklı olan evden ateş götürülmezdi.** Kırk basan çocuk kırk gün sonra morarıp öleceğine inanılmaktadır. Çocuk morarıp öldüğünde kırk baskınlığından öldü denmektedir. **Kırk baskınlığının hiç çaresi yoktur. Evde kırklı bir çocuk varsa, eğer çocuk kundaklanıyorsa, evde bulunan misafir, çocuk kundaklanmadan gitmez. Giderse uykusunu da beraber götürür. Misafir evden giderken de çocuğun beşiğine tü tü tü diyerek tükürür, benim uykum senin olsun der.** Yeni doğum yapan kadını ve kırklı çocuğu yeni doğum yapan kedi köpek kırkının basacağına inanılmakta, yeni doğum yapan kedi ve köpek eve ve kırklı kadınla çocuğun yanına sokulmamaktadır. İki kırklı karşılaştığı zaman birbirlerini basmamak için iğne değişmektedirler. **O ona verir döşündeki iğneyi, o ona verir.**” (Alaca, Alacahöyük beldesi)

“Gelin zor doğum yaparsa doğumdan sonra en az bir hafta on gün yatmakta, loğusa höllükte bir hafta on gün yattıktan sonra normalüstünü giyerek evin içinde gezinmeye başlamaktadır. Loğusa ve çocuk evde yalnız bırakılmamakta, bırakmak zorunda kalınırsa çocuğun beşiğine ya da başucuna babasının elbisesi ya da süpürge konmaktadır.” (Alaca, Alacahöyük beldesi)

“Doğum yapan kadın eskiden hiç yatmazdı ama şimdi iyileşene kadar yatmaktadır. Yeni doğum yapan kadına loğusa, kırklı denmekte, loğusa kadın kırk gün evde yalnız bırakılmamakta, bırakmak zorunda kalınırsa kadının yastığının altına bıçak, anahtar konmaktadır. **Kaynanam derdi ki; loğusanın kırk gün kazma kürek başında olur.** İki kırklı karşılaştığı zaman akıllarına bir şey getirmezlerse hiçbir şey olmaz. İki kırklı karşılaşınca genellikle iğne değişmektedirler.” (İskilip, Merkez)

“Loğusa hasta falan değilse üç dört günde kalkar, zor doğum yaptıysa, bakını da varsa on, on beş gün yatmaktadır. Loğusa giyinir kuşanır, çeyizlerinin içerisinde yatar. **Candan can indi, dünyaya bi can geldi.** Durumu uygun olan aileler loğusayı uzun süre yatırmaktadırlar. Loğusanın başında **kırk gün kazma kürek başında** derler. Loğusa kırk gün **cin çarpar, al basar** diye kırk gün yalnız bırakılmaz, bırakılmak zorunda kalınırsa başının altına bıçak, demir konmaktaydı. Cenaze kırkı karışmasın diye, kırkının evinden cenaze evine bir şey verilmez. Cenaze evinden de loğusanın evine hiçbir şey getirilmez. Yeni gelinle loğusanın kırkı da karışır, karışmasın diye bir birlerine gelip gitmezler. Karşılaşmak mecburiyetinde kalırlarsa, loğusa çocuğunu ku-

cağına alarak dışarı çıkar, kırklı gelini dışarıda karşılar, birbirlerinin üzerine gelmezler. İki loğusa karşılaştığı zaman da yine aynısını yapmaktadırlar. Kırk basan çocuk üç dört aylık oldu mu artık büyümemeye başlar, zayıflar, bi deri, bi kemik kalır. **Buna kırk karıştı denmektedir. Hangi cenazeden şüpheleniyorsak gider o cenazenin mezarlığından toprak getirir çocuğun yıkama suyuna koyarak o topraklı suyla çocuğu yıkarız. Hangi gelinden şüpheleniyorsak o gelinin yıkama suyu getirilir, o suyla çocuğu yıkarız. Şimdi kırk basma falan yok o evveliydi. Eski insanlar evde kırklı çocuk varsa uykusunu götürmeyelim diye çocuk uyumadan gitmezlerdi.**" (Osmancık, Merkez)

Al karısı inancı:

Loğusa kadınlara ve çocuklara sataştığı kimi zaman da onları öldürdüğü tasarlanan, al basması yörede **al karısı olarak** tanımlanmaktadır.

"Kırklı çocuğu al basar, al bastığı zaman çocuğu öldürür. Çocuğu al basmasın diye çocuğun başının ucuna bıçak konmaktadır. **O bıçak çocuk kocaman oluna kadar durur.**" (İskilip, Merkez)

"Al gelmesin diye kadının başına al örtülür." (Osmancık, Merkez)

"Al basmasına; al karısı denmektedir, .Eskiden albastı derler, al basmasın diye loğusayı yalnız bırakmazlardı. **Şimdi aldan korkarsak köyümüzde iki tane kadın vardı onlara al derlerdi. Onların çemberlerini getirirdik. Köydeki o iki kadına al derlerdi. Onların çaputu loğusa kadına gelince al basmaz derlerdi. Onlar evvelinden ocakmış, ondan al kadın imiş. Biz bilmek de, Hasan Dede köşeden çıkarken görmüş. Tutmuş dediler, ocağı ondan beri sürüyormuş. O dede onu tutunca ocak olmuş. Sarı çember olurdu o loğusa gelinin başına korduk. Kırkı çıkasıya kadar o kadının başında dururdu. Ocağın yağlığını getirir de loğusa kadının yastığının altına koyarsan al gelmez imim.**" (İskilip, Dereköy)

"Doğum sırasında ölen kadına albastı da öldü denir. Doğumda ölen kadın şehit sayılır. **Albastı kadın, şehit gitti denir.**" (Alaca, Alacahöyük beldesi)

"Kırklı çocuğa ve kadına al gelmesin diye al ocağından çaput getirilir. Çocuğun beşiğine ve kadının koluna bağlanır." (Alaca, Çapraşık köyü)

Konuyla ilgili olarak yörede tespit edilen bir örnek anlatı şöyledir:

Örnek anlatı:

"Benim babaannemin annesi ekmek yapacaktı, yufka ekmek. Erkenden ortalık karanlıkken o müzenin orda çeşme var (Alacahöyük Müzesi) oraya gelmiş. Orda bi kuşburnu vardı. Oraya geliyor ki; güzel saçı böyle çok uzun bir gelin dikenlere dolanmış kalmış, kurtulamıyor. Babaannemin annesine *beni kurtar diye* yalvarıyor. Al kızının üzerinde üç etek varmış. Babaannemin annesi döşünden bir iğne çıkarıyor. Al kızının eteğine iğneliyor. Sonra al kızını alıp eve götürüyor. Al kızına hamuru yoğurtturuyor. Akşama kadar ekmek yapıyorlar hamur bir türlü bitmiyor. *Böyle sabaha kadar mı ekmek edeceğiz diyorlar ne yapacaksanız yapın diyorlar.* Al kızı bezin içerisinden biraz hamur

alıyor teştin içine atıyor. Teştin içindeki hamur azalmaya başlıyor. Al kızı babaannemin annesine yalvarıyor *illa beni bırak* diye babaannem de diyor ki *ben bırakırım ama şimdi bazen çocuklar ölüyor yahut ta kadın ölüyor loğusayken albastı da öldü diyorlar. Böyle çocuklara kıyıyorsun, gelinlere kıyıyorsun böyle ben seni bırakmam sana bir ceza vereceğim diyor. Babaannemin annesi. Al kızı o zaman diyor ki; beni bırak yedi sülalenin çaputunun vardığı yere varmayacağım. Ondan sonra babaannemin annesi al kızını bırakmış. Ahırda da çok görünürmüş al kızı ata çok binermiş. Varırlarmış ki dama at terin suyun içinde kalmış. Ondan sonra tövbe etmiş al kızı. Bir daha yaklaşmamış bize. Şimdi her doğum yapan kadına benim bir elbisemin parçasını götürürler. Çocuğun kundağına bağlarlar. Loğusa kadınlar kendi yastıklarına bağlarlar. Ya da örtümü götürürler bellerine bağlarlar. Benim çaputum karşılığı töresini verirler. Ya para, ya da yumurta verirler.”(Alaca, Alacahöyük beldesi)*

Aydaş Olma:

“Çocuk kendi kuruyup kafası büyüdüğü zaman **aydaş** olmuş deriz. Çocuğun neden aydaş olduğunu bilmem. Allah tarafından aydaş olur. İskilip’te aydaş ocağı var. Oraya götürürüz. Orada çocuğa ilaç yaparlar.” (İskilip, Dereköy)

“Çocuk biriyle aydaş olur diye ilk kakasını, çişini ve öteberileri saklanır. Çocuğun altından alınan höllük, çocuk aydaş olmasın diye kapıya falan konmaz, su alsın götürsün diye çaya atılır. Kırklı çocuk cenazeye götürülmez götürülürse aydaş olur. Cenazeden aydaş olan çocuk cıyak cıyak ağlar, iplik gibi olur. Hangi cenazeden aydaş olmuşsa o cenazenin toprağından getirilir, aydaşlık geçsin diye o toprakla çocuk yıkanır.” (İskilip, Merkez)

Kırklama:

Loğusa ve çocuk kırk günlük süreden sonra kırklanarak serbeste çıkarılır, böylece kırk gün içerisinde pis sayılan kadın ile zayıf ve güçsüz olduğu için bir takım doğaüstü güçlerin etkisi altında olduğuna inanılan çocuk etrafındaki yasaklar kalkmış olur. Çorum’da doğum adetleriyle ilgili yapılan çalışmalarda, kırklama uygulamasının geçmişte olduğu gibi günümüzde de kesin bir kural olarak devam ettiği saptanmıştır.

“Kız, kırk günden eksik kırklanmaktadır. Kadın ve çocuk yıkandıktan sonra bir helkenin içine temiz su konarak, o suyun içine gümüş atılır. O suyun içerisine kırk kere el vurularak okunur. Daha sonra, çocuk annenin sırtına verilerek, çocukla anne birlikte kırklanır.” (Mecitözü. Elvan Çelebi beldesi)

“Kırk öteden beri gelen bir gelenektir. Kırk çıkınca konu komşu çocuğu görmeye gelir. Herkes gelebilir. Kırk çıktı mı çocuk da gelin de serbeste çıkmaktadır. Kırk çıkana kadar **sıklata(yasaklar)** vardır. Kız da erkek de aynı kırklanır, kızın kırkı kırk günde çıkmakta, erkeğin kırkı gecesi, gündüzü sayılarak yirmi günde çıkmaktadır. Oğlanın yirmi günde kırkı çıkmasına rağmen oğlan da kırk gün de kırklanmaktadır. Kız da erkek de bir kere kırklanmaktadır. Kırk suyunun içine kırk tane taş, para, altın yüzük veya gümüş atılmakta, altın ve para kırkılanan çocuğun olmaktadır. Önce çocuk, çocuk yıkandıktan sonra kadın yıkanmakta, kırk suyunun içinde bulunan taşlar ayak değmedik bir yere dökülmektedir. Eskiden çocuğa kırk gün bir şey giydirilmez, çocuk kırk gün höllükte yatardı. Kırklandıktan sonra giysileri giydirilir. Ondan sonra çocuk

elbisesiyle belenirdi. Leğende kalan kırklı su ayak değmedik bir yere dökülür, kırkın çıktığı gün çocuğun ve gelinin bütün kirlileri yıkanır. Çocuğun kırkı çıktığı zaman gittiği evde **ağırlığı düştü bize** diyerek çocuğa hediye verilmektedir. Bu hediye tavuk yumurta ve benzeri şeyler olmaktadır." (Alaca, Alacahöyük beldesi)

"Oğlan çocuk kırk gün olunca kırklanmakta, kız çocuk kırktan üç gün, dört gün eksik kırklanmaktadır. Kız hem eksik doğuyor, hem de kıza eksik, **eksik etek** denmektedir. Kırklı su içine; kırk taş, altın ve gümüş atılarak hazırlanmakta, çocuk yıkandıktan sonra su taşlarla beraber ayak değmedik bir yere dökülmektedir. Kırklı su, çocuğun bezlerine ve beşiğine serilmektedir. Leğende kalan kırklı su ayak değmedik bir yere dökülür." (İskilip, Dereköy)

"Yirmisinde, tasa yirmi kaşık su sayılarak çocuğun yirmi kırkı yapılmaktadır çocuk önce hazırlanan suyla yıkanmakta, sonra ayaklarının üzerine bastırılarak üzerinden su dökülmektedir. Kırk gün oldu mu; kırk kaşık su sayılarak hazırlanan kırk suyunun içerisine, yarım veya çeyrek altın atılarak, çocuk tekrar kırklanmaktadır. Çocuk yıkandıktan sonra annesinin sırtına verilmekte, anne ve çocuk ikisi birden kırklanmaktadır. Kırk gün üstüne yapılan kırklamada çocuğun beşiği **kertilir. Hani çocuk, büyüdü mü, şunu alacak diye vaat edilirse, beşik çocuğun kırkının yapıldığı gün tepesinden kertilir. Aha şimdi şu çocuk, büyüyecek de, edecek de nasıl öyle edeyim, ben çocuğu hiç edeyim.** Kırkı çıktığı zaman çocuğu ilk olarak dışarı çıkartmaya **kırk dağıtma** denmekte, kırk dağıtmaya gidilen evde çocuğa; yumurta, elbise, yiyecek gibi şeyler verilmektedir" (İskilip, Merkez).

"Loğusanın kırkı çıktığı gün hamam açtırılır. Buna **kırk hamamı** denmektedir. Zengin aile ise hamamı tümünden tutarlardı. Yemekler hazırlanır, dolmalar sarılır, börekler yapılır, eşe dosta haber verilerek hamama gidilirdi. Hamamda çocuğa salıncak kurulur, çocuk salıncağa yatırılırdı. Orada kırklama yapılmaktadır. Bu uygulamalar artık kalkmış durumdadır. **Çocuğu yedi gün olunca bı kırklarız, yirmi gün olunca kırklarız"** (Osmancık, Merkez).

"Kız da erkek de yirmi gün olunca, yirmi gece, yirmi gündüz sayılarak kırk olduğu düşünülerek kırklanır. **Bir yere gitmen gerekti yirmi gün, kırk sayarsın.** Kırk suyu hazırlanırken, suyun içerisine altın veya gümüş yüzük atılır. **Beş, on, on beş diyerek elini suya daldırarak kırk parmak sayarsın suyun içine.** Hazırlanan su loğusanın başından aşağıya yüzüklerle beraber dökülür. Daha sonra loğusa çocuğu kucağına alır, her ikisinin birden başından aşağı su dökülür." (Osmancık, Merkez)

"Kız çocuğun kırkı kırk günde çıkar. Oğlan çocuğunun kırkı yirmi günde çıkmaktadır. Çocukla kadın temizlensinler diye kırklanmaktadır, kırklanmadan kadın da, çocuk da serbeste çıkamazlar. **Bir kalburun içerisine; kırk tane taş, gümüş atılır, değnek ve süpürge konur. Çocuk onların üzerinde yıkanarak kırklanmaktadır.** Anne normal banyosunu yapmaktadır." (Alaca, Çapraşık köyü)

Çocuğun Ağızını Açma ve Sütle İlgili İnanmalar:

Çocuğun en sağlıklı beslenme biçimi anne sütüyle beslenmesidir. Anne sütünün çocuğu çeşitli hastalıklardan koruduğu ve çocuğun bağışıklık sistemini geliştirdiği bilimsel olarak da kanıtlanmış bir gerçektir. Araştırma yöresinde çocuğun anne sütüyle beslenmesine özen gösterilmektedir.

Sütle ilgili uygulamalar; ilk süt, çocuğa ilk olarak süt verme, kadının sütünün bol olması, kadının sütü kesilmesi halinde yapılan uygulamalar etrafında yoğunlaşmaktadır.

Konuyla ilgili olarak alanda tespit edilen uygulamalara aşağıdaki örnekler verilebilir:

"Yeni doğum yapan kadının dört gün sonra sütü gelmekte, kadının ilk sütüne ağız denmektedir." (Mecitözü. Elvan Çelebi beldesi)

"Kadına sütü bol olsun diye şeker şerbeti, üzüm hoşafı, pekmez şerbeti, çorba içirilmekte, un helvası yedirilmektedir. Kadının sütü gelsin diye banyo yaparken kadının saçını göğsünün üstünden taramaktadırlar." (İskilip, Dereköy)

"Kadının sütü gelsin diye üç gün beklenir, süt gelemese, kadına beyaz soğan yedirilmekte, süt gelsin diye kadının başından biri su dökerken biri de kadının saçını göğüslerinin üzerinden taramaktadır. Çocuğa süt vermek için üç ezan beklenmekte, üç ezan duyana kadar çocuğa hiçbir şey verilmemekte, çocuğun ağzı açılmamaktaydı. İlk süt, çocuğa verilmeden önce meme sıkılarak akıtılmaktadır. **İlk süt ağızlı olur. Pislikli olur. O sütü gelinin memesinden sıkarsın bir suya verirsın. Gelinin su gibi sütü olsun diye.** Ondan sonra kadının göğsü yıkanarak, çocuğun ağzına verilmektedir. Eğer çocuk memeyi tutmuyorsa, memeye pekmez, bal gibi tatlılar sürülerek tatlandırılmaktadır. Kadına süt verirken derler ki **birilerinin yanında göğüslerini fazla açma nazar değer, göğsün yara olur.** Böyle inanışlar günümüzde de bulunmaktadır. Kadının birdenbire sütü kesilirse **nazar değdi** denmekte, sütü gelsin diye kadına; mısır sütlü olduğu için **mısır hediği** pişirilmekte, ekşi pekmezin çalkaması içirilmektedir. Kadının sütü gelmezse çocuk inek sütüyle beslenmektedir. Çocuk bir, bir buçuk yaşına gelene kadar emzirilmektedir. Daha fazla emzirilirse ağzı kokacağına inanılmaktadır. **Kız çocuğu fazla emzirilmez, emzirilirse ağzı kokar.** Çocuğu süttten kesmek istediğinde, göğse katran sürülmekte, göğsün üzerine saçın kılları konmakta, **işte bu seni yiycek** diye çocuğa gösterilmekte, çocuğun ağzı yansın da emmesin diye ağzına biber sürülmektedir. Eğer kadının sütü yoksa bir başka emzikli kadın çocuğu emzirmekte, ancak emziren kadın kocasından, kaynasından, kaynatasından evin tüm halkından süt vermek için izin almak zorundadır. Sütü olmayan kadın emziren kadına der ki: **sütünü helâlından veriyor musun,** emziren de: **evet helâlından emziriyorum** der. Çocuğu süt emen kadın, tekrar emzirene: **helal et sütünü** diyerek emziren kadına bir hediye almaktadır, çünkü kadın, çocuğunun **sütannesı** olmuş, çocuklar da **sütkardeş** olmuşlardır. Sütkardeşler evlenemez. Çünkü biri öbürünün sütünü emdiği için kardeş sayılmaktadırlar. Fakat diğer kardeşler nasıl ki amca çocukları evleniyor, onlarda evlenebilir. **Süt kırk damardan gelir derler.** Kadın kocasıyla birlikte olduktan sonra banyo yapmadan çocuğa süt vermez. Banyo yapmadan çocuğa verdiği süte **haram süt** denmektedir." (Alaca, Alacahöyük beldesi)

"Çocuğun ağzı şekerli su ile açılmakta, ağzı açılırken Bismillahirrahmanirrahim diyerek ağzına şekerli su musaf ile birlikte sürülmektedir ki çocuk okuyan olsun. Çocuk okumuş olsun, cömert olsun diye süt vermek için tek ezan beklenmekte, Kadının ilk sütüne ağız denmekte ağzı çocuk emmektedir. Ağız sağılıp dışarı atılmaz, atılırsa kadının sütü azalır derler. Kadının sütü bol olsun diye şeker şerbet ve tatlı yedirilmektedir. Kadının sütü kesildiği zaman **acıdı da sütü kesildi** denmektedir. **Şimdi bir ölüm olur, zülüm olur, süt veren kadına, taze doğum yapan kadına duyurmazlar ki sütü kesilmesin.** Kadının sütü olmadığı zaman başka bir kadın emzirebilir, fakat kar-

şılığında sütünü emziren kadına para vermek gerekmektedir. Oğlan çocukları askere gidecek, güçlü olsun diye daha çok emzirilmekteydi" (İskilip, Merkez).

"Çocuğun ağzı; istekli olan, güzel her şeyi yiyen, seçmeyen babaanne olsun, aneane olsun, hala olsun, teyze olsun birisi tarafından açılmakta, annenin sütünden evvel şeker şerbeti ilik olarak çocuğun ağzına verilmektedir. Loğusa kadının sütü iki günde gelmektedir. **Evvel üç ezan beş ezan gözlerdik. Kadın sabah doğum yaptı akşama kadar bekler, akşam banyo yapar. Abdest alır, temiz olarak süt verirdi Kadın banyo yaparken sütü gelsin diye saçlarını göğsünün üzerinden tararlardı. Şimdi o adetler hep kalktı.** Doğumdan sonra kadının sütü çabuk gelsin diye kadına ciğer yedirilmekte, kadının ilk sütüne ağız denmektedir. Bazıları o sütü çocuğa emzirmekte, bazıları da sağıp atmaktadır. Bazı çocuk da hemen alır, bazı çocuklar memeyi almaz, o zaman memeye bal, pekmez sürülmektedir. Kadının sütü birdenbire kesilirse **süte nazar değdi, gezmeye gitti, geri geldi** denmekteydi. Böyle durumlarda kadının sütü gelsin diye kadına okunmaktadır. Süt veren kadının burnuna bir şey kokarsa **göğsü şişti** denir. Oğlan çocuğu daha güzel büyüsün, gülbüz olsun, akıllı olsun diye iki buçuk yaşına kadar emdirilmekte, kız çocuğu bir buçuk yaşında süttten kesilmekteydi" (Osmancık, Merkez).

"Süt vermeden önce çocuğun ağzı açılmakta, damak şekerle kırılmaktadır. Çocuğa süt vermek için üç ezan beklenmekte, kadının ilk sütüne **aan** denmekte, çocuğa dokunur diye aan çocuğa emdirilmemektedir" (Alaca, Çapraşık köyü).

"Çocuk ağlayınca, yalansın da memeyi iyi tutusun diye ağzına şeker atılmaktadır. Çocuğa ilk süt, annesinin memesinin ucundaki birikmiş süt bir çaputa akıtıldıktan sonra verilmektedir. Memeden akan ilk süte memenin pisliği denmektedir. **İlk sütü sağdığımız çaputu yur suyunu ayak değmedik bir yere dökeriz.** Kadının sütü birdenbire kesilirse, çocuğa ya inek sütü verilmekte, ya da başka bi kadın kocasından izin alarak çocuğu emzirmektedir. Kocasını izin vermezse kadın başkasının çocuğunu emzirmez, **günah olur** derler. Kadın emzirdiği çocuğun **sütanesi**, çocuk da sütünü emdiği çocukla **sütkardeş** olmaktadır. Sütkardeşler evlenemez, süttten sonra doğan tüm çocuklar süt olur ve evlenemezler, sütün üstündekiler evlenebilirler" (İskilip, Dereköy).

Çocuğun ilk Kakası İle İlgili İnanmalar

Çocuğun ilk kakasıyla ilgili olarak Anadolu'da yaygın inanmaların benzerlerine araştırma bölgesi olan Çorum'da da rastlanmaktadır. Bunlara örnek olarak aşağıdaki örnekler verilebilir.

"Çocuğun ilk kakasına **bağnak b...** denmekte, siyah olur bağnak...; çaputuyla beraber sarıp sarmalanarak atılmaktadır" (İskilip, Dereköy).

"Çocuğun ilk kakasına **çocuk kangahlamış** denmektedir. Çocuğun gazı onunla çıkmakta, çocuğun ilk kakası atılmaktadır"(Alaca, Alacahöyük beldesi).

"Çocuğun doğduktan sonraki ilk kakasına **çocuğun ilki** denmektedir. **Kara olur, bi çaputa saklanır çocuk hastalandığı zaman bi tasta ıslatılır. Onunla çocuk yıkanır. Daha sonra tekrar duru suyla çocuk yıkanır**" (İskilip, Merkez).

"Çocuğun ilk kakasına **buğnak** denmekte, buğnak saklanmaktadır. Kırk karıştığı zaman buğnakla çocuk yıkanmaktadır. Bu nedenle buğnak çocuğun kırkı çıkana kadar evden hiç çıkartmazlar. Evin bir köşesinde saklarlar." (Osmancık, Merkez)

Çocuğa Ad Koyma: Çocuğa ad koyma, çocuğun bir ömür boyu taşıyacağı kimliği olması nedeniyle önem taşımakta, her kültürde ad verme küçük çapta da olsa kutlanarak ve kutsanarak yerine getirilmektedir. Anadolu'da; çocuğun doğduğu gün, ay ve mevsim, çocuğun doğum şekline göre yatır, türbe ve ziyaret yerleri, çocuğun doğduğu yerle ilgili adlar, peygamber ve peygamber sıfatlarıyla ilgili adlar, ölmüş büyüklerle ilgili adlar, vb. faktörler göz önünde bulundurularak saptanmış olan "ad"; ad koyma amacıyla düzenlenen toplantı sırasında çocuğa verilmektedir. Bu amaçla çağrılan din görevlisi veya dinseliliyle tanınan saygın bir kişi ezan okumakta ve çocuğun kulağına üç kere adını söylemektedir. Ad, hoca yoksa çocuğun babası ve dedesi tarafından da aynı uygulamalar yapılarak konulmaktadır.

Bu uygulamaların araştırma yöresi olan Çorum'daki uygulamalarla örtüştüğü görülmektedir. Bu uygulamalara aşağıdaki örnekler verilebilir:

"Çocuğun adını herhangi biri koymaktadır. Çocuğa hangi ad konacaksa ezandan önce koyacak olan kişi; üç İhlas duası okuyarak **üç kara senin adın şu** diyerek çocuğun adını koymaktadır. Kadın, hep kız doğuruyorsa terse dönsün diye adını; Dönsel, Döne, Döndü gibi adlar koymaktadırlar" (Alaca, Alacahöyük beldesi).

"Çocuğa göbek adı mutlaka konmaktadır. **Çocuk sağ, ağladı onun göbek adını korsun.** Çocuğun ismini evin büyükleri koymakta, evde ezan okuyacak kimse yoksa o zaman camiden hoca getirilmekte, hoca çocuğun sağ kulağına ezan, sol kulağına kamet vermektedir. Daha sonra **senin ismin şu** diyerek çocuğun her iki kulağına bağırlanmaktadır. **Kız ise kızım senin ismin şu, oğlansa oğlum senin ismin şu diyerek çocuğun iki kulağına bağırlılır**" (Osmancık, Merkez).

Konuyla ilgili olarak doğum yaptıran ara ebesinin örnek anlatısı şöyledir:

"Biz göbek adı koymayız. Adına da karışmazık(karışmayız). Ev sahibi kendisi anasının babasının adını mı kor, başka lüküs (modern) ad mı kor. Kendileri koyuyor. Çocuğun ismini ana baba koyar. Evvel büyükler koyardı ama şimdi büyükleri pek katmıyorlar. Ben altı oğlan doğurdum altısını da kayınbabam koydu" (İskilip, Dereköy).

Dişle İlgili Uygulamalar:

Çocuğun biyolojik gelişiminin belirtilerinden birisi ve en önemlilerinden olan diş çıkarma geleneksel kültürde geçmişte olduğu gibi günümüzde de gerek kent ortamında gerekse kırsal kesimde törensel uygulamalarla karşılanmaktadır. Bu törenin temelinde farklı görüşler yatmaktadır. Bu görüşler içerisinde çocuğun beslenmesi ile ilgili olanlar dikkati çekmektedir. Yiyeceklerin ezilmesinde, parçalanmasında ve öğütülmesinde birinci derecede rolü olan dişin ortaya çıkışı nedeniyle, düzenlenen bu törenle yiyeceği kutsama, çocuğun rızkını artırma, bereketi artırma gibi dileklerin yanı sıra çocuğun dişinin kolay, sağlam, düzgün çıkmasına yönelik arzu ve dilekler yer almaktadır. Dişin çıkışı ile ilgili olarak yapılan törensel uygulama psikolojik ve toplumsal açıdan da önem taşımaktadır.

Konuyla ilgili olarak alanda tespit edilen bilgiler aşağıda yer almaktadır:

"Çocuğun alttan dişi çıktığı zaman çocuğun dişleri **ferah** (rahat) çıksın diye **hedik vurulmaktadır** (kaynatılmaktadır). **Hediği vurur dağıtırık ki çocuğun dişleri ferah çıksın. Buna diş hediği deriz.** Kâselere konarak akraba ve komşulara dağıtılmakta, onlar da kâselerin içine eskiden **boncuk**, günümüzde ise **para** koymaktadırlar. Çocuğun dişinin çıktığını ilk kim görürse ona yağlık veya yazma alınmaktadır. Çocuğun altı yaşında düşen ilk dişi, oğlan ise mâla iyi baksın diye ahıra, kız ise; iyi dokusun diye dokumanın altına gömülmekteydi" (İskilip, Dereköy).

"Dişin çıktığını ilk gören çocuğa bir hediye alır, dişleri kolay çıksın diye de kendi yakasını yırtmaktadır. Çocuğun önce alt dişi çıkmaktadır. **Derler ki önce alt diş çıkarsa anne, üst diş çıkarsa baba vefat eder derler.** Çocuk diş çıkarttığı zaman diş bulguru yapılmakta, buna **diş hediği** denmektedir. Çocuk dermiş ki **annemin hiçbir şeyi olmasa da beşiğimi satsın da benim diş hediğimi yapsın.** Diş hediği yapılıncaya dişin kolay çıktığına inanılmaktadır. Diş hediği komşulara ve akrabalara dağıtılmakta, komşular da onun **töresini** vermektedirler. Töre olarak, tavuk, altın, para gibi şeyler verilmektedir. Bu gelenek günümüzde de devam etmektedir. **Çocuğun altı yaşında düşen ilk dişini ineğin altına atarız ki ineğimiz dişi buzağulasın"** (Alaca, Alacahöyük beldesi).

"Çocuğun dişinin çıktığını ilk gören çocuğa fanila alır. **Çocuğun ilk dişi çıktığı zaman hedik pişirilerek çocuğun tepesinden dökülür ki, çocuğun dişleri dökülen taneler gibi pıtır, pıtır çıksın.** Çocuğun altı yaşında değiştirdiği ilk dişi caminin kovuğuna konmaktadır" (İskilip, Merkez).

"Çocuğun dişinin çıktığını ilk kim görürse ona fanila ya da gömlek hediye edilmektedir. **Artık bi yol üç, dört tene diş çıktı mı bazen beş olur bazen altı olur bulgur kaynatılır. Buğday, nohut, fasulye onu bir güzel kaynatır, pişiririz. Üzerine bol ceviz, başka kuru yemişlerden de koyarak konu komşuyu çağırarak diş bulgurunu kutlarız. Artan bulguru da çocuğu dışarıya çıkartır, bi kilimin üzerine oturtur, tepesinden aşağı dökeriz. Yere saçılan bulgurları tavuklar yer"** (Osmancık, Merkez).

"Çocuğun önce üst dişi çıkarsa iyi sayılmaz, çocuğun ya annesi, ya da babasının öleceğine inanılmaktadır. Çocuğun dişli dünyaya gelmesi iyi sayılmaz. Çocuk dişlerini çıkardığı zaman **diş hediği** yapılmakta, hedik kâselere konarak dağıtılmakta, dağıtılan evler kâselerin içerisine nazarlık ve para koyarak kâseleri geri vermektedirler" (Alaca, Çapraşık köyü).

Çocuğun Yürümesi ve Konuşması Gecikince Yapılan Uygulamalar

Çocuğun konuşması ve yürümesi gelişmesiyle ilgili önemli aşamalardır. Bu nedenle çocuğun geç yürümesi ve konuşması halinde geçmişte bir takım uygulama ve pratiklere başvurulmaktaydı. Bu pratiklerin temelini de dinsel ve büyüsel uygulamalar oluşturmaktadır.

Yürümesi gereken süre içerisinde yürümeyen çocuklar, yürümeyi özendiren birtakım oyunlarla oyalanır; yatırlara, ziyaretlere götürülür; nefesi iyi olan kişilerin gücünden yararlanılmaya çalışılır. En yaygın olan davranış biçimi ise Anadolu'da yaygın olarak inanılan

çocuğun "ayak bağı" ya da "ayak kösteğini" kesme uygulamasıdır. Araştırma yöresinde tespit edilen uygulamaların daha çok tekke türbe etrafında yoğunlaştığı görülmektedir.

"Çocuğun konuşması gecikirse tekkeye götürülerek tekkeye adak adanmaktadır. **Allah'ım çocuğumuza bi dil ver sana dört ayaklı bi kurban vereceğiz deriz.** Konuşamayan çocuğa güvercin eti yedirilmektedir. **Güvercini keser çocuğa güvercin ödü yediririz.** Çocuk eğer yürüyemiyorsa; çocuğa **küt ekmeği** yedirilmektedir. **O zaman komşulardan, yedi kapıdan küt ekmeği toplarız. Toplarken de küt ekmeği topluyoruz, deriz. Komşular da birer tane ekmek verir; çocuk acıktığı zaman herhangi bir gün o ekmeği çocuğa yediririz."** (İskilip, Dereköy)

"Çocuğun konuşması gecikirse çocuk yatıra götürülmekte; orda bulunan direğin etrafında çocuk, üç defa dolandırılmaktadır. Konuşamayan çocuğa mal dili yedirilmektedir. **Aş yerirken kadın mal dili yemiş çocuk onun için ahraz oldu derler. Benim günümde yok da ebemin dedemin gününde malın yularına bağlayarak üç defa al dilini ver dilini diyerek üç İhlâs bi Fatiha okurlar çocuğu ordan çözer getirirler, birkaç gün sonra çocuk dillenirmiş."** (Alaca, Alacahöyük beldesi)

"Çocuğun konuşması gecikirse caminin anahtarı ile çocuğun ağızı açılmaktadır. **Saladan önce okurlar, okurlar caminin anahtarını çocuğun ağızına sokarlar, çocuk o zaman ses verir.** Çocuk çabuk yürüsün diye ayağının bağı kesilmektedir. **Çocuk emeklerken, üç tane yumurta alınarak camiye gidilir, çocuğun ayaklarına ip bağlayarak caminin etrafında üç defa dolandırılır. O ip birine kestirilir. İpi kesene yumurtalar verilir. Böyle yapıldığı zaman çocuk tökezlemeden yürür."** (İskilip, Merkez)

"Çocuğun konuşması gecikirse kurban bayramında Mehmet olan yedi evden kurban dili toplanmakta, diller pişirilerek anneyle beraber çocuğa yedirilmektedir. Çocuğun yürümesi gecikirse yine Mehmet olan yedi evden kurban ayağı toplanarak pişirilmekte, anne ve çocuğa yedirilmektedir." (Osmancık, Merkez)

"Konuşamayan çocuğun dilinin altı kesilmekte, yürüyemeyen çocuk tekkeye, türbeye götürülmektedir." (Alaca, Çapraşık köyü)

Çocuğun Tırnağının Kesilmesi:

Çocuğun tırnağının kesilmesi ile ilgili olarak yörede tespit edilen uygulamalara aşağıdaki örnekler verilebilir:

"Çocuğun tırnağı kırkı çıkmayınca kesilmez. Çocuğun tırnağı kırkın içinde kesilirse çocuğun hırsız olacağına inanılmaktadır. Çocuğun ilk tırnağı bir çaputa sarılarak duvara sokulmaktadır." (İskilip, Dereköy)

"Çocuğun tırnağının kesilmesi için en az, üç aylık olması gerekir. Çocuk üç aylık olunca babasının cebine eli sokturulur, çocuk babasının cebinden para çıkarabilirse o zaman tırnağı kesilir. Babasının cebinden para almadan tırnağını keserlerse çocuğun hırsız olacağına, başkasının cebinden para çalacağına inanılmaktadır. Çocuğun babasının cebinden aldığı para çocuğun olmaktadır. Çocuğun kesilen tırnakları bir mendile konarak ya bir duvarın kovuğuna sokulmakta ya da dünyada **kül ol, ahrette gül ol** diyerek ocağa atılmaktadır." (Alaca, Alacahöyük beldesi).

"Çocuğun eli babasının cebine sokulur. Çocuk para alabilirse tırnakları kesilir. Aldığı para da çocuğun olur. Kesilen tırnaklar atılır" (Osmancık, Merkez).

Çocuğun Ana Saçının Kesilmesi ile İlgili Âdet ve İnanmalar

Konuyla ilgili olarak tespit edilen uygulamalara aşağıdaki örnekler verilebilir:

"Çocuğun ana saçını kim keserse ona **töresi** verilmekte, töre olarak ya bir miktar para ya da yiyecek verilmektedir. Çocuğun ilk saç saklanmakta, çocuğun ilk saçına **ana saç** denmektedir" (İskilip, Dereköy).

"Çocuğun ilk saçını kesene töre verilmekte, ilk saç sandıkta saklamaktadır" (Alaca, Alacahöyük beldesi).

"Çocuğun ana saç, sık gelsin diye bir yaşında olunca kestirilmekte, kesene para verilmekte, ana saç saklanmaktadır" (İskilip, Merkez).

"Çocuğun ilk saçı berbere kestirilir; saç tartılarak saçın ağırlığına bir fakire para verilmektedir" (Osmancık, Merkez).

Çocuğun Sakat Doğması İle İlgili İnanmalar

"Mübarek gecelerde ana rahmine düşen çocuğun sakat olacağına inanılmaktadır. **Beş tane mübarek gece var, o gecelerde kocalarıyla kimse yatamaz. O gecelerden birinde kadın kocasıyla yatarsa sakat doğar bebe. Bi bayram gecesi, arife gecesi derler. Kadir gecesi kadın kocasıyla yatarsa çocuk muhakkak sakat doğar**" (Mecitözü. Elvan Çelebi beldesi).

"Kadın hamileyken tekkeye türbeye giderse çocuk sakat doğar" (Alaca, Çapraşık Köyü).

Konuyla ilgili olarak tespit edilen bir örnek anlatı şöyledir:

Örnek anlatı

"..... vardı, bebeği iki kafalı doğdu. Şurası delikti bebeğin. Yavrum dedim *yatıra girmişsin, bu bebek yaşamaz. Kafasına şöyle bıçağı çaldım aktı yudum, yıkadım götürdüler doktora. Doktor demiş ki bu dede nişanı durmaz. Hiç çocuğunun yeri belli olmadan kadın hamileyken Elvan Çelebi'ye girmiş, ondan olmuş demiş. Özür bırakır Elvan Çelebi. Hamileyken girersen çocuk canlanmadan, çocuğun her yeri belli olmayınca, çocuk altı aylık olmayınca kadını dedeye tıkmazlardı (sokmazlardı). Akli ermeyen girerdi. O da bi nişan kordu. anası hamileyken süpürgeyi almış koltuğunun altına, dedeye girmiş. Mübarek ona özür koymuş. Bahar olduğu zaman Sabri'nin vücudu hep akar. Süpürge'nin tohumları çıkıp güller gibi açtığı zaman Sabri'nin de vücudu akar, kızarır. Hiç gitmiyor. O doktor işi değil. Kadın altı aylık olmayınca Elvan Çelebi'ye tıkmazlardı. Tıkarlarsa ya çocuğun aklında eksiklik olur ya da başka bi sakatlık mutlaka olurdu. O kadar kuvvetliydi Elvan Çelebi. Şimdi kurban olayım Allah'ım yattı da uyuyor, bir şey yapmıyor"* (Mecitözü. Elvan Çelebi beldesi).

Nazarla İlgili İnanmalar:

Nazar inancı İslam ülkelerinde, bu arada ülkemizde de yaygındır. İslam ülkelerinin hemen hepsinde insanların bir bölümünün nazardan öldüğü inancına rastlamaktayız. Çok eskiden beri bu zararlı kuvvete karşı konulmaya, onun çarpıcı ve öldürücü olduğuna inanılan gücünden korunulmaya çalışılmıştır. Temelinde kıskançlık ve hasetlik olduğuna inanılan nazarın gözlerden çıkararak kurbanına isabet ettiğine inanılmaktadır.

Bazı kem gözlerin zayıf olduğu düşünülen loğusayı ve çocuğu etkileyeceği inancı günümüzde de yaygın olup konuyla ilgili pratikler de halen geçerliliğini sürdürmektedir.

Çorum'da nazarla ilgili olarak yapılan uygulamalar, Anadolu'nun diğer yöreleriyle benzerlik göstermektedir.

"Nazara inanılmakta, çocuğa nazar değmesin diye altın nazarlıklar takılmakta. Çiğ kahve, çörek otu, kedi, köpek tüyü hepsi bir araya getirilerek çıkı edilerek çocuğun omzuna dikilmektedir. **Bi el, ayaklı çaput ile iğneyle çocuğun omzuna takarız.**" (İskilip, Dereköy)

"Çocuğa nazar değdiği düşünülüyorsa kurşun dökürülmekte, kurşun döküldüğü zaman nazarın etkisinin geçeceğine inanılmaktadır. Nazar değdiren kişi biliniyorsa onun ayağının altından toprak alınarak üç İhlas okuyarak çocuğun başından atılmaktadır. Nazar değdiren kişinin çaputundan alınmakta, dumanı çocuğun burnuna verilmektedir. Çocuğa nazar değiyorsa köyde kimin nazarı değiyor bu köy halkı tarafından bilinmekte, çocuk ondan korunmaya çalışılmaktadır. **Köyde bazı kişiler vardır çocuğa yiyecek gibi bakar. Bil ki onun nefsi çocuğu çekmiştir.** Çocuğa nazar değmesin diye sarımsak, it kılı, itin pisliği, tavuk kılı, insanların mahrem yerlerinin kılı çıkı edilerek çocuğun omzuna çatal iğneyle dikilmektedir. **Böyle yapınca nazar değmez pislik pisliği karşılar derler. O pisliğini atacak orda pislik onu karşılayacak. O zaman çocuğa nazar değmeyecek bu bir inanç.**" (Alaca, Alacahöyük beldesi)

"Çocuğa nazar değmişse kurşun dökülmektedir. Kurşun herhangi bir gün akşam ikindinden sonra yapılmaktadır. İnanca göre nazar değmedik insan olmaz. **Ekin çalkama kalburu olur bizde ilistir (kalbur) derler. İlistirin içine iğne, tuz, tarak, soğan konur. Bir kabın içerisine de su koyarsın. Su dolu kap da ilistirin içine konur. İlistir ve su dolu kap çocuğun başında okunarak dolaştırılır. Kurşun bir tarafta alev alev yanar. Eridikten sonra, Bismillah-i Rahmani Rahim, benim elim değil Fadime Anamızın eli** diyerek suyun içerisine dökülür. Dökerken kurşun şak şak şakılar. Kurşun kalıp gibi çıkar eğer nazar varsa göz göz çıkar. Göz değdiği bundan belli olur. Üç kere aynı şey tekrar edilir, daha sonra kurşun döken üç kere ellerini suya bandırır, beş parmağın beşi de suyun içerisine sokulur, daha sonra kadın ellerini çocuğun alnına ve yüzüne sürer. **O şifalı sudan çocuğa da bi yol içirilir. Kurşunu döken işi bitti gidiyor, kurşun tavasını da götürüyor, kadının ardından, kalan su ve soğan dökülür. Kurşun dökerken kullanılan soğan ve tuz atılır, iğne ve tarak eve alınır ve bir kenarda durur.** Çocuğa nazar değmesin diye gök boncuk, bunun yanı sıra, mahrem yerlerin kılı, tavuk b..., çörek otu, darı otu tohumu çıkı edilerek çocuğun üzerine giysisine dikilir ki çocuğa nazar değmesin veya çocuğu **seytan aldatmasın.**" (İskilip, Merkez)

"Çocuğa nazar değdiği zaman kimden şüpheleniliyorsa ondan parça alınmakta, o parça suya atılarak o suyla çocuk yıkanmaktadır" (Osmancık, Merkez).

"Çocuğa nazar değmesin diye omzuna muska, nazar boncuğu, kaz tüyü takılmakta, çocuğa nazar değdiği düşünülüyorsa kurşun dökülmektedir. **Çocuk iyileşmezse, kimden şüpheleniliyorsa onun ayakkabısının altından parça alınarak yakılmakta, çocuğa tütsü edilmektedir. Üzerlik tütütülür, koz söndürülerek, çocuğun beşiğinin altına konur"** (Alaca, Çapraşık köyü).

Çocuğun Eğitimi

Anadolu'nun birçok yöresinde olduğu gibi Çorum'da da araştırma yapılan yörelerde çocuğun terbiyesinden geçmişte evin büyüklerinin sorumlu olduğu tespit edilmiştir. Ancak günümüzde çocukların eğitiminde anne ve babaların daha etkin olduğu tespit edilmiştir.

Konuyla ilgili olarak tespit edilen bir kaynak kişi anlatısı şöyledir:

"Kaynanam, kayınbabam bu evdeyse çocuk beşikte ağladı, soğuk da olsa çocuğu dışarıda emzirir, sonra yerine koyarsın; ağladığı zaman anne çocuğunu alamaz. Kaynana alır sen de gider dışarıda emzirir, sonra yine kaynana getirir beşiğine koyar. Kaynananın, kaynatanın yanında çocuğun altını açamazsın. Çocuğa bağırıp vuramazsın nasıl bağıracaksın gelinlik ediyorsun, yavaş konuşuyorsun. Sessiz konuşmaya gelinlik ediyor, kaynanaya kaynataya derlerdi" (Alaca, Alacahöyük beldesi).

Doğum ve Çocukla İlgili Diğer Âdet ve İnanmalar

"Çocuğun kulağı ağrıdığı zaman cami hocası çağrılır, çocuğun kulağına **annen gelin, sen güvey guguk** diye üç kez bağırır. Çocuğun kulağının sancısı kesilsin diye kız çocuğu olanların sütü çocuğun kulağına damlatılmakta, sarımsak iğneye batırılarak katranlanıp çocuğun kulağına konmaktadır" (Alaca, Alacahöyük beldesi).

"Çocuk kabız olunca şerbet içirilmekte, poposuna sabun konmakta, zeytinyağı sürülmektedir" (Alaca, Alacahöyük beldesi).

"Çocuk boynunu tutsun diye çocuğa boyun eti yedirilmektedir" (İskilip, Merkez).

"Çocuğun burnu büzülür, sararır, burnunu kaşımaya başlarsa o zaman çocuk **görme** oldu denmekte, çocuğun yağlanması gerekir denmekteydi. **Görme ocakları vardır. Ocak olan tereyağıyla okur tereyağının içine tükürür. O yağı yanaklarına, kulak arkalarına, alınına, kulaklarının, bacaklarının eklem yerlerine sürer. Eğer bu tedavi ile çocuk iyileşmiyorsa o zaman, eskiden unların içerisinde, ambarlarda bi böcek olurdu o böceği çocuğun burnuna sokarlardı. O böcek çocuğun burnunu ısırıp kanattığı zaman geçti derlerdi.** Ocak olan kadın çocuğu gördüğü için bu hastalığa görme denmekteydi. Bu hastalığa çocuk bir, bir buçuk yaşlarında ya sıcak aldığı için ya da soğuk aldığı için yakalanmaktadır" (Osmancık, Merkez).

"Çocuk nefes aldı öldü, adı konmakta, yıkanmakta, kefenlenmekte, namazı kılınmakta, ismi okunmaktadır. Kız çocuğunun dokuz yaşından sonra, oğlan çocuğunun on bir yaşından sonra salası okunmaktadır" (Osmancık, Merkez).

"Mor doğan çocuğa **tıvgalı** denmekte, tıvgalı çocuk, tıvga ocağına götürölmektedir. **Ocağa giderken, yeşil bez, bıçak, sabun götürölür. Bıçakla, sabun orada kalır. Yeşil bezle çocuğa elbise dikilir**" (Alaca, Çapraşık Köyü).

"Sünnetli doğan çocuk iyi sayılmaktadır" (Alaca, Çapraşık Köyü).

"Çocuğun burnu büyük olmasın diye, **kaynanan geliyor burnunu topla diyerek çocuğun burnu sıkılır**" (Alaca, Alacahöyük beldesi).

"Sancı esnasında; kadının hamilelikten dolayı yüzünde oluşan çiller gitsin diye, kadının yüzü hiç kullanılmadık bezle silinir" (Alaca, Alacahöyük Beldesi).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Çorum ilçe ve köylerinde doğumla ilgili olarak yapılan alan araştırması sonucunda elde edilen veriler değerlendirilmiştir. Değerlendirme sonucunda; doğum âdet ve uygulamaları içerisinde, kadının hamile olma uğraşından başlayarak, çocukluk çağı, yani süt emmeden başlayarak yürümesine kadar her süreçte zaman zaman halk hekimliği uygulamalarına başvurulduğu tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra yine halk költünün önemli alt konularından olan inanışların da doğum âdetleri içerisinde yoğunluk taşıdığı tespit edilmiştir. Belgelerin değerlendirilmesi sırasında, doğum âdetleri içerisinde kadın ve çocuğa yönelik kalıplaşmış sözler ve deyimlerle halk edebiyatı ürünleri bakımından da zengin olduğu belgelenmiştir. Tekke ve türbeler etrafında oluşan inanmalar bakımından çok zengin olan yörede; buna bağlı olarak doğum âdetleri ile ilgili tekke ve türbelere ilişkin âdet ve uygulamaların da yoğunluk taşıdığı saptanmıştır. Bu nedenle çalışma öncelikle halk költürünün yukarıda belirtilen konularında çalışanlar için kaynak niteliği taşımaktadır. Çorum ilçe ve köylerinde yapılan çalışmada elde edilen veriler; yöreye ilişkin gelenekleri içeriyorsa yazı dili ile aktarılmış, kaynak kişilerin kendi yaşantılarına ilişkin anlatılsa yöre diline müdahale edilmeden ifade bozuklukları düzeltilerek içeriğe dokunulmadan olduğu gibi verilmesine çalışılmıştır. Doğrudan kaynak kişinin yaşadıklarını içeren anlatılar geleneği aktarmak açısından örnek anlatı olarak verilmiştir. Yörede tespit edilen, yöreye özgü anlatılar değerlendirmede dikkat çekmesi açısından metin içerisinde vurgu yapılarak verilmiştir. Yöreye özgü sözcüklerin anlamları yine metin içerisinde belirtilmiştir.

Doğumla ilgili olarak tespit edilen bilgilerin Anadolu'nun diğer bölgelerinde olduğu gibi dinsel ve büyüsel içerikli uygulama ve pratiklerden oluştuğu tespit edilmiş; büyüsel içerikli uygulamaların taklit ve temas büyüsunü içerdii saptanmıştır. Anadolu'nun birçok yöresinde olduğu gibi Çorum'da da çocuğu olmayan kadının ilk doğum yapan kadının eşine oturması temas büyüsunü, kadının çocuğu olmasın diye eşin ucunun düğümlenmesi taklit büyüsunü örnek olarak verilebilir.

Kadının hamile kalmasına yönelik uygulamalar bitkilere dayalı halk hekimliği ve dinin ve büyüsunün gücünden yararlanmaya yönelik olarak dinsel, büyüsel içerikli uygulama ve pratiklerden, tekke ve türbelere ilişkin uygulama ve pratiklerin yoğunluk taşıdığı saptanmıştır. Tekke ve türbelere ilişkin uygulamaların kadının hamile kalmasından başlayarak çocukluk çağını da kapsayan zengin uygulama ve pratikleri kapsadığı tespit edilmiştir. Bu türden uygulamalar günümüzde de yoğun olarak devam etmektedir.

Kadının hamile kalmasına yönelik uygulamaların önemli bir kısmını, rahim ve yumurtalıkların iltihabını sökmeye yönelik uygulamaların oluşturduğu görölmektedir. Bu uygu-

lamaların büyük kısmını, iltihabın sökülmesine yönelik buğular oluşturmaktadır. Ayrıca bitkilerden çıkı yapılarak rahme doğrudan konan aralık ebelerinin yaptığı bitkisel ilaçlar da hamile kalmaya yönelik uygulamalarda büyük önem taşımaktadır. Rahmin ters olması halinde yapılan birtakım uygulamalar içerisinde en önemlisi, kadının bacaklarından tavana asılması uygulamasıdır. Yapılan çalışmada kaynak kişiler tarafından günümüzde artık modern tıp yöntemlerine başvurulduğu belirtilmektedir.

Çocuğun yaşamasına yönelik uygulamaların da Anadolu'nun diğer yörelerindeki uygulamalarla örtüştüğü saptanmıştır. Bu uygulamaların genel değerlendirmesinde, yaşamayan çocuğa, Mehmet olan yedi kapıdan parça toplanarak, o parçalardan elbise dikilmesinin temelinde yedi sayısından dolayı halk inanışlarında yaygınlık taşıyan sayıların gücünden yararlanılmaya çalışıldığı görülmektedir. Yedi kapıdan ekmek, para, parça, demir vb. toplama motifi doğumla ilgili uygulamalar içerisinde Anadolu'nun tüm yörelerinde sıkça karşımıza çıkan uygulamalardır.

Doğacak çocuğun cinsiyeti tüm toplumlarda merak konusu olmuş; bu merak, konuyla ilgili olarak bazı âdet ve inanmaların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Günümüzde çocuğun cinsiyeti dördüncü aydan itibaren ultrason denilen aletle yüzde yüze yakın doğruluk payıyla öğrenilmektedir. Ancak halk arasında konuyla ilgili tahmin ve yorumlar, çocuğun cinsiyetinin ne olacağına dair tahminler ve sınamalar günümüzde de hamileliğin ilk dört ayına kadar yoğun olarak devam etmektedir. Araştırma yöresinde konuyla ilgili olarak halk ağzından tespit edilen anlatıların, kadının ve erkeğin toplumsal rol ve statüsü ile örtüştüğü tespit edilmiştir.

Aş ererken ve hamilelik esnasında yapılmasına veya yapılmamasına özellikle dikkat edilen davranışlar hamileliğin önemli bölümünü oluşturmakta bu dönemle ilgili davranışlara geçmişte olduğu gibi günümüzde de titizlikle uyulduğu saptanmıştır. Bu uygulamaların da genel değerlendirmesinde, hamile ve aş eren kadının tavşana, yılan, ayıya vb bakmaması gerektiği bakarsa bunun doğacak çocuğu etkileyeceği inancı, günümüzde de yaygın bir inanış olarak karşımıza çıkmaktadır. Çocuk karında oynadığı zaman güzel insanlara bakılırsa kadının güzel çocuk doğuracağına, cenazeye bakmaması gerektiği, bakarsa çocuğun yüzünün solgun olacağına inanılması benzer benzeri doğurur ilkesi ve büyüsel özlü işlemler içerdiği görülmektedir. Hamileyken kadının acı ve ekşi meyveler yememesi yerse çocuğun aksi, kadının kötü lokma yerse çocuğunun ahlaksız olacağına dair inanmaların ise kadını hamilelik esnasında yanlış davranışlardan uzaklaştırmaya yönelik uygulamalar olarak ortaya çıktığı görülmektedir.

Doğumun kolay olmasına yönelik uygulamaların ise doğumların hastanelerde yapılması nedeniyle günümüzde fazla yoğunluk taşımadığı saptanmıştır.

Günümüzde doğumlar hastanelerde yapılmakta bu nedenle çocuğun eşi ve göbek kesmeyle ilgili âdet ve inanmalara günümüzde artık rastlanmamaktadır. Ancak, göbeğin bakımı ve göbeğin düşmesiyle ilgili âdet ve inanmaların günümüzde de devam ettiği tespit edilmiştir. Özellikle düşen göbeğin herhangi bir yere atılmaması konusunda günümüzde de titizlik gösterilmektedir.

Çalışma geçmiş ve günümüz bağlantısı kurularak yapılmış, kaynak kişilerin geçmiş ve günümüz bağlantılı anlatıları metin içerisinde titizlikle verilmiştir. Bu verilerden yola çıkarak, kültürün kaçınılmaz özelliği olan değişimin doğumla ilgili âdet ve inanmalarda da gerçekleştiği saptanmıştır. Gelişen teknoloji, farklılaşan ekonomik yapı, değişen kültü-

rel yaşam bunun doğal nedeni olmuştur. Ancak inanmalara dayalı batıl inançlar ve dinsel büyüsel nitelikli işlem ve uygulamalar yani manevi değerlerin daha az ve yavaş değiştiği saptanmıştır. Bunun yanı sıra, maddi alandaki kültürel öğelerin beşik, kundaklama vb unsurların daha tez değiştiği saptanmıştır.

Doğumla ilgili adet ve inanmaların, inanca dayalı manevi bölümü; özellikle; kısırlığı giderme ve çocuğun yaşaması, kırklama, nazar, baskınlık, göbek, cinsiyet tayinine yönelik uygulamalara, aşırma ve hamilelik sırasındaki davranışlarla ilgili pratiklere günümüzde de benzer davranışlarla devam edildiği gözlenmektedir. Özellikle de tekke ve türbe etrafında gelişen inanmaların günümüzde de halen devam ettiği saptanmıştır.

Yapılan çalışmada; doğum ve çocukluk çağı içerisinde önemli yer tutan kırklama ve nazarla ilgili âdet ve inanmalara ve bunlara yönelik uygulama ve pratiklere günümüzde de kesin ve değişmez bir kural olarak devam edildiği tespit edilmiştir.

İçerikte aynı kalan biçimde bazı değişimlere uğrayarak devan eden; doğum etrafında kümelenen uygulama ve pratikler halkın psikolojik, dinsel, toplumsal gereksinimlerine günümüzde de bir ölçüde yanıt vermektedir.

Çorum'un bazı yörelerinde yapılan halk kültürü alan araştırmasında elde edilen bulguların Anadolu'nun birçok yöresiyle de benzerlik gösterdiği tespit edilmiştir. Bu yorum konuyla ilgili karşılaştırmalı olarak yapılan bir çalışmada daha net olarak ortaya çıkacaktır. Ancak benzer değerlerden yola çıkarak benzer gereksinimlerin, benzer davranışları da beraberinde getireceği söylenebilir.

KAYNAKÇA

Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü Halk Kültürü Arşivi
B.2004. 0001 – B.2004. 0012 numaralı bantlar. (Toplam 12 adet ses bandı)

Derleyen; Folklor Araştırmacısı Gülsen BALIKÇI

ACIPAYAMLI, Orhan : Türkiye’de Doğumla İlgili Adet Ve İnanmaların Etnolojik Etüdü.
Erzurum 1961 A Ü Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları 141 S.

BALIKÇI, Gülsen : Artvin’in Bazı Doğumla İlgili Adet ve Uygulamalar.
Türk Halk Kültüründen Derlemeler. Ankara 2001. 36-98. S.

BALIKÇI, Gülsen : Rize/ Pazar Akbucak, Otrayol Ve Uğrak Köyleri’nin Etnik Yapıları.
Ankara 1997. A. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkbilim Anabilim
Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. 351 S.

BALIKÇI; Gülsen : Uşak’ın Bazı Yörelerinde Doğumla İlgili Adet ve Uygulamalar.
II. Türk Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyum
bildirileri. Ankara. Kültür bakanlığı 2000. 221- 250. S.

BORATAV, Pertev Naili: 100 Soruda Türk Folkloru. İstanbul 1984. Gül Matbaası. 272 s.

ÖRNEK, Sedat Veyis : Türk Halkbilimi. II. bsk Ankara Kültür Bakanlığı Yayınları 2000.

ÖRNEK, Sedat Veyis : Geleneksel Kültürümüzde Çocuk. Ankara 1979. Saim Toraman
Matbaası. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. 413 S.

ÖRNEK, Sedat Veyis : 100 Soruda İlkelerde Din Büyü Sanat Efsane. 1bsm.
Ankara 1971. Özyayın Matbas 231 s.ı

ÖRNEK, Sedat Veyis : Sivas Ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Batıl
İnançların Ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki.
2. bsm. Ankara 1981. DTCF Basımevi 139s.